

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM PSZICHOLÓGIA TANSZÉK

BÖLCSESZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

AZ ÉRTÉKEK SZEREPE A 7. OSZTÁLYOS
TANULÓK PÁLYAIRÁNYULÁSÁBAN

CSAPÓ SÁNDOR

SZEGED

1984.

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS

A témaválasztás indoklása	3.
Kutatási feladatok	10.
Munkahipotézis	12.
Vizsgálati módszerek	13.
A feldolgozás formája	16.

II. KÜLÖNBSEGEK ÉS AZONOSSÁGOK AZ ELTÉRŐ SZOCIÁLIS KÖRNYEZETŰ TANULÓK ÉRTÉKORIENTÁCIÓIBAN

A kutatás szinterei és részeredményei	18.
Rákóczi falva	19.
Szajol	27.
Tószeg	33.
Tiszavárkony	39.
Összegzés	42.

III. PÁLYAVÁLASZTÁSI ÉRTÉKEK ÉS FORRÁSAIK

A javasolt pályák	46.
A pályaválasztási tanácsok hatékonysága	48.
Kik adnak tanácsot?	50.
Kik adták a hatékony tanácsokat?	51.
A pályaválasztási tanácsot indokló érvek, értékek	56.
Összefoglalás	57.

IV. A PÁLYAVÁLASZTÁSI ÉRTÉKORIENTÁCIÓ VIZSGÁLATA

A választott értékek strukturális és dinami- kai jellemzői	62.
Összefoglalás	64.

V. ÖSSZEFOGLALÁS, TANULSÁGOK

VI. MELLÉKLETEK

Felhasznált irodalom	90.
	95.
	107.

I. BEVEZETÉS

A témaválasztás indoklása

Napjaink nevelés - és oktatásügyének egyik sarkalatos problémája a tanulók pályaválasztásának előkészítése.

Ebben a kérdésben a társadalom igen nagy felelősséget, és eredményes munkát követel meg már az általános iskolától is, sőt ha azt vizsgáljuk, hogy a legtöbb gyermek élet-pályája, leendő foglalkozása hol áll véglegesnek mondható választút előtt, meglepve tapasztalhatjuk, hogy bizony az általános iskola végén.

Bizonyosságul idézhetünk a Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1981. című kötetből:

"Az általános iskolát végzettek és továbbtanulók" adatait tartalmazó táblázat szerint

"A 8. évfolyamot nappali tagozaton végzettek közül továbbtanul, %

	1970	1975	1980	1981
szakmunkásképzésben	41,1	41,9	43,8	44,0
szakközépiskolában	17,7	24,2	26,0	25,5 "

/Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1982. 75. oldal./

A tanulóknak tehát csaknem kétharmad részének már az általános iskola elvégzésekor pályát kell választania, nem véletlen tehát, hogy Az általános iskolai nevelés és oktatás terve az általános iskola egyik elengedhetetlen feladatának tekinti: "Az általános iskola alapozza meg a fiatalok

képességeire, önismeretére, önértékelésére, valamint a pályák és a társadalom szükségleteinek számbavételére épülő pályaválasztást. A pályaválasztási tanácsadást az oktatási - nevelési folyamat szerves részévé téve, készítse elő a fiatalokat a továbbtanulásra."

Az iskola ezt a funkcióját elsősorban az oktatási anyag átadásával igyekszik teljesíteni. "Van azonban az iskola által közvetített tudásnak egy másik rendeltetése is. Az iskola nemcsak általában a társadalom tagjává szocializálja, hanem a munkamegosztás hierarchikus rendjében elfoglalt szerepekre is előkészíti tanulóit. Napjainkban egyre erőteljesebben érvényesül ez a szerep. Már az általános iskola rangja, presztízse sem az emberformáló pedagógia hatékonyságán alapul; jó hírnek, tekintélynek az a tanintézet örvend, amely tanulóinak közép-, illetőleg felsőfoku továbbtanulását s ezáltal jövőjét, egzisztenciáját, a munkamegosztásban betölthető előnyös hely megszerzését igéri."

/Csálg Judit, 1984./

Az általános iskola a maga lehetőségein belül igyekszik is megfelelni eme összetett feladatoknak. Az iskolák pályaválasztási munkatervei felölelik, és rendszerében áttekintve ütemezik a felső tagozatban végzendő, pályaválasztást segítő tevékenységeket, az osztályfőnöki órák már harmadik osztálytól tartalmazznak kifejezetten pályaválasztást célzó tematikákat.

Üzemlátogatásokat szerveznek, különféle foglalkozású emberek találkoznak a gyermekekkel, hogy megismertessék velük szakmájuk szépségét, értékeit.

A nevelők különös gondot fordítanak arra, hogy a munkaerőkölcse kérdéseiben is eligazítást kapjanak tanítványaik. Az Állampolgári ismeretek című tantárgy keretében megtanulják, hogy "A Magyar Népköztársaság társadalmi rendjének alapja a munka. Minden munkaképes állampolgárnak joga és kötelessége, hogy képességei szerint dolgozzék." /A Magyar Népköztársaság Alkotmánya, 14 §. /1/ /2/ /

Nem mindegy tehát, hogy a felnövekvő ifjúság hogyan találja meg a helyét a társadalmi munkamegosztásban.

A közoktatás továbbfejlesztésére kidolgozott javaslat sem feledkezik meg a pályairányítás fontosságáról, amikor leszögezi:

"A befejező szakasz - a 6-8. osztály - feladata a fejlett gyermeki öntevékenységre alapozva a képességek, a készségek megszilárdítása és továbbfejlesztése, figyelembe véve a tanulók irányultságának, érdeklődésének jellegét, és segítve a reális pályaválasztást, továbbtanulást. A tananyagot úgy kell ... differenciálni, hogy ... elősegítse a továbbtanulási szándékok valóra váltását." /Köznevelés, 1983. 28. sz. 7. old./

"A szocializmus az ember megítélésének egyik fontos

kritériumává tette a végzett munka mennyiségét és minőségét. A képességek szerinti, a társadalom javára és a maga hasznára a munkafegyelem önkéntes megtartásával elvégzett tisztességes, lelkiismeretes munka az egyén társadalmi megbecsülésének egyéni mércéje is. A munkaerőkölcs fontos mozzanata, hogy az ember érezze munkája társadalmi jelentőségét /kiemelés a szerzőtől/ és egyéni értelmét, tehát a munkát ne valami "szükséges rossznak" tekintse". /Lick József, 1983./

Az általános iskola befejeztével, a továbbhaladás irányának eldöntése előtt álló tanulók pályaválasztási érettségét általában megkérdőjelezzik.

"A gazdasági élet szerkezetének változásával megváltozott az egyes pályák tartalma, sok új pálya, szakma keletkezett. Sem a szülők, sem a fiatalok nem képesek segítség, útmutatás nélkül tartalmukban áttekinteni az egyes pályákat, felmérni azok követelmény-rendszerét." /Ritoók Pálné - Takács Márta, 1967./

Másrészt arról is szó esik, hogy a 14. évében járó gyermek személyisége még nem olyan mértékben kialakult, hogy eljövendő életútjáról felelősséggel dönthessen.

"A tanulmányaikat befejező fiatalok egy része nincs tisztában szakmája, egyéni munkája társadalmi politikai jelentőségével, nem képes azonosulni nagy társadalmi céljainkkal." /Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai, 1973./

A közoktatás rendszerének egyik elképzelt továbbfejlődési iránya ezt is figyelembe veszi, amikor kijelenti: " ... a cél az, hogy olyan iskolarendszer alakuljon ki, amely az általános iskolán túlmenőleg még két esztendőben nagyjában azonos általános műveltségi anyagot ad, még ha már tapasztalható is a szakmai differenciálódás. A szakképzés minél később kezdődjön, ..." /Köpeczi Béla, 1984./

A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a tizennégy évesek nincsenek döntéshelyzetükben magukra hagyva, szülők, barátok, pedagógusok, sőt ha szükséges erre specializált intézmények /üzemi oktatási osztályok pályaválasztási csoportjai, a Pályaválasztási Tanácsadó Intézetek hálózata, = ezévtől a Megyei Pedagógiai Intézetek szervezetében= / és nem utolsósorban a téma iránt kutató kedvvel érdeklődők igyekeznek a fiatalokat a személyiségüknek leginkább megfelelő életpályára segíteni. Szerény munkánkkal mi is ehhez kívánunk hozzájárulni!

A pályaválasztási döntést befolyásoló tényezők közül az egyik legfontosabbnak tartjuk a tanulók pályaválasztási értékorientációjának helyességét, kialakultságának fokát, hiszen az "érték nem más, mint társadalmilag érvényes preferenciarendszer, amely interiorizálódása után alapul szolgál az egyén tájékozódásához társadalmi környezetében: orientálja értékválasztásaiban, konfliktusaiban és alternatívák közötti döntéseiben." /Pataki Ferenc, 1977./

A tanulók értékorientációnak kutatása tehát elengedhetetlennek látszik, ha pályairányításukban előbbre akarunk lépni. Ennek ellenére, bár az 1960-as évektől egyre többen kezdtek el foglalkozni a pályaválasztási értékorientáció kutatásával, ez a terület még ma is bőven nyújt tanulságokkal szolgáló vizsgálódási lehetőségeket. Azt sem hagyhattuk figyelmen kívül, hogy az általános iskolai korosztály értékorientációs vizsgálata eleddig kevés kutatót mozgatott meg.

A téma fontosságát hangsúlyozva mélységesen egyetértünk azzal, hogy "Az értékorientáció vizsgálatának társadalmi jelentőségét - valós értékekre alapozott - gazdaságpolitikánkat megvalósító fiatalok nevelésének feladata önmagában is aláhuzza.

Tudományos szempontból a témával való foglalkozás társadalmi szükségletet elégít ki. A társadalom-tudományoknak - ezen belül a pályalélektannak - a szocialista tudatformálás folyamatában növekvő szerepe megköveteli az értékorientációval való foglalkozást." /Czinege Gábor, 1980./

Másrészt meggyőződésünk, hogy " a fejlett szocialista társadalom építésének időszakában, amikor előrehaladásunkban egyre fokozódik az „emberi tényezők„ szerepe, akkor a szocialista tudat és magatartás formálásának szerves részeként sürgető feladat a tanulóifjúság értékorientációjának

fejlesztése, értéktudatának szilárd megalapozása, az el-sajátított s a személyes tapasztalatok által megerősített értékekkel való cselekvő azonosulásának kialakítása."

/Duró Lajos, 1982./

Mindezek felismerése már túljutott a pszichológia szűkebb szakmai körein, s szélesebb társadalmi igényként is megjelenik. A Népszabadság hasábjairól köszön vissza az a megállapítás, hogy "Mostani oktatási rendszerünk egyik legfontosabb feladata, hogy tudatosan formálja a helyes értékrend iránti fogékonyságot, emberileg föl-és előkészítse a fiatalokat a korábbiaktól minőségileg eltérő /kiemelés a szerzőtől/ feladatokra." /Csizmadia Ervin, 1983./

A téma társadalmi fontosságán túl az is felkeltette az értékorientáció kutatása iránti érdeklődésünket, hogy az értékek, melyek a személyiségnek viszonylag stabil képződményei, vajon kimutathatók-e a még nem kiforrott személyiségű általános iskolásokban. /Czinege Gábor /1980./ említi, hogy a pályaválasztási bizonytalankodás egyik oka lehet, ha a gyermeket tartósan és kifejezetten nem érdekli semmi, s ez még problémásabb, ha az érdektelenség "az értékek ismeretének hiányával társul." A fentieket igazolni látszanak azok a tapasztalatok, melyeket a pályaválasztás segítségével résztvevő kollégáim elmondottak, és

amelyeket e munkák során magunk is kénytelenek voltunk tapasztalni; nevezetesen: a pályaválasztás konkrét ideje körül sok tanuló nem jelöl meg egyetlen továbbhaladási irányt sem magának. Vass Lajosné /1984./felmérései szerint, az általunk is vizsgált populáció egyik csoportjában például több mint harmadnyian jelentették ki, hogy nem tudják milyen pályára készülnek. Ez erősen ellentmondott korábbi vizsgálatunknak. Az ellentmondást elemezve megállapítottuk, hogy a nevelők irány irányú tudakozódásai nem kellő szakértelemmel történnek sok esetben, és ez téves általánosításokra vezet.

Dolgozatunknak ezért azt a célt is kitűztük, hogy a vizsgálatunk eredményét összegezve pedagógiai-pszichológiai következtetések levonásával segítsük - legalábbis közvetlen környezetünkben - a nevelők pályaválasztást segítő, orientáló tevékenységét, annál is inkább minthogy a pályaválasztási tanácsadókba ahonnan Czinege Gábor a tapasztalatait szerezte valóban a tanácstalan gyermekek kerülnek, az általános iskolákban viszont ezek száma jóval kevesebbnek mutatkozott, mint azt a kollégák feltételezték.

Kutatási feladatok

A kutatás megtervezésekor bizonyos komplexitásra törekedtünk. Így jelöltük vizsgálatunk alanyainak Szolnok négy

legközvetlenebb városkörnyéki községének /Rákóczipfalva, Szajol, Tiszavárkony, Tószeg/ valamennyi hetedik osztályos tanulóját, akik kettőszázöt főnyi létszámukkal elegendőnek tetszettek arra, hogy vizsgálatunkból szerény általánosításokat is levonhassunk. A területi /földrajzi/ elhelyezkedés ugyanakkor lehetővé tette a csak egyik-egyik területre jellemző értékalakulások nyomonkövetését is.

A hetedikes korosztályt azért privilégizáltuk a többi korosztállyal szemben, mert:

- a./ közelednek már a pályaválasztáshoz, ezért mind az iskolai mind a magánéletükben feltételezhetően sok alkalmuk volt pályaválasztási értékeket interiorizálni,
- b./ a konkrét pályaválasztási döntés szorítása még nem kényszeríti őket arra, hogy esetleg mások által rájuk erőltetett /természetesen az erőltetést jó szándékúnak feltételezzük!/ pályák értékeit magukénak tartva saját értékítéleteiket elfedjék.

Vizsgálatunkat végülis három probléma megválaszolására terjesztettük ki.

- 1./ Mivel az értékorientáció " az egyén által elsajátított és viselkedésében „kifuttatott„ értékek valamint környezetének objektiválódott értékei közötti viszony" /Pataki Ferenc, 1977./ kíváncsiak voltunk:

Kimutatható-e észrevehető különbség, vagy feltűnő azonosság a társadalmi rétegződés, vagy a földrajzi területi megoszlás szerint a tanulók értékorientációiban?

2./ Mivel a gyermekeket sokféle, sokszor egymásnak is ellentmondó formális és informális hatások érik, vizsgáltuk, hogy:

Kiktől, illetve honnan kapnak, és fogadnak el értékeket a minta tagjai?

3./ A maguknak elképzelt pályákra:

Mely értékek, és milyen erősséggel orientálják a tanulókat?

Munkahipotézis

A fent vázolt kutatási kérdéseket az alábbi munkahipotézisre alapozva fogalmaztuk meg:

1./ Az általános iskolás tizenhárom-tizennégy éves tanulók pályaválasztási értékorientációi erősen függenek a családjaik társadalmi munkamegosztásban elfoglalt szociológiai pozíciójától.

2./ Ennél sokkal kevésbé orientálja a pályaválasztást az iskola által hivatalosan közvetített értékrend, és a tágabb társadalmi környezet.

3./ A pályaválasztást orientáló értékek sorában vezető helyen szerepel az anyagi biztonság elérésére való törekvés.

A feltáró - elemző munka során, bár ennek hipotézisszerű megfogalmazását nem tartottuk szükségesnek, egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy meglévő anyag nemcsak a munkahipotézis bizonyítására és cáfolatára, hanem más, a minden napi nevelő munkában hasznosítható pedagógiai-pszichológiai, és szociálpszichológiai tanulságokkal is szolgál, melyeket a dolgozat összefoglalásakor kívánunk bemutatni.

Vizsgálati módszerek

A téma komplexitása megkövetelte, hogy kutató tájékozódásunk többoldalú legyen. Törekedtünk ugyanakkor arra is, hogy kutatási módszereink bonyolultsága ne haladja meg az általános iskolában tanító képzetesebb nevelők számára a megismételhetőség, esetleg a saját kutatási célokra való továbbfejlesztés lehetőségét.

Biztosítani kívántuk, hogy a vizsgálati módszerek úgy egészítsék ki egymást, hogy a gyermekek figyelemetlenségéből, esetleg a kooperáció latens megtagadásából származó következtetlenségeket kiszűrjünk, és minél kevesebb tanulói munkát kelljen értékelhetetlennek nyilvánítani.

Bár a vizsgált populáció létszáma, és a feltett kérdések mennyisége indokolta volna számítógép alkalmazását a feldolgozásban, sajnos ilyenrel nem rendelkezünk, s ezért a feldolgozásban az egyszerű statisztikai eljárásokat részesítettük előnyben.

1./ Empirikus eljárások

a./ Kérdőíves interjúk, a kérdőívek feldolgozása.

A kérdőívek egyrésze /1. és 2. számú/ kifejezetten a jelen kutatás céljára készült, saját konstrukció. A 3. számú kérdőlapot Ritoókné és Takács /1967/ valamint Harsányi /1971/ nyomán, korábbi munkáinkban Csapó, 1976. 1979./ kipróbáltak alapján alkalmaztuk.

A 4. számú kérdőlapot Dancs István /1980./ munkája alapján igazítottuk kutatásunk céljaihoz, az ehhez kapcsolódó válaszlap elkészítéséhez pedig Duró Lajos /1982./ adott útmutatást.

b./ Dokumentumok elemzése.

Elsősorban a tanulók "személyiséglapjai" vonzották érdeklődésünket, melyből az iskola pályaválasztást segítő tevékenységének pszichológiai megalapozottságát vizsgáltuk, és vontunk le következtetéseket. Átnéztük az iskolai pályaválasztási felelősök éves munkaterveit, valamint az exponált osztályok

osztályfőnökeinek osztályfőnöki munkaterveiben szereplő pályaválasztási vonatkozásokat is.

c./ Kiegészítő beszélgetések.

A felmérés után kiscsoportkeretben, néhány tanulóval egyénileg is. Osztályfőnökökkel, szaktanárokkal pályaválasztást segítő tevékenységükről, véleményeikről e munkával kapcsolatban.

2./ Egzakt eljárások

Az előbbi eljárások közül kiemelve egzaktabbnak minősíthetjük a 3. sz. kérdőlapot, amely számunkra pontos adatszolgáltatásával beváltotta hozzá fűzött reményeinket, és kiküszöbölte a kérdés másirányú feltevésének kapcsán jelentkező értékelhetőségi problémákat./ vö. Vassné, 1984./

3./ Egyéb eljárások

Kötetlen beszélgetéseket folytattunk az érintett iskolák igazgatóival, igazgató helyetteseivel, valamint a pályaválasztási felelősökkel.

Végül igyekeztünk hasznosítani mintegy negyedszázados nevelői munkánk során a témában felgyülemlett tapasztalatainkat, ismereteinket.

A feldolgozás formája

Amint az előbbiekben már említést nyert, a kapott adatokat egyszerű matematikai-statisztikai módszerek alkalmazásával kézi úton dolgoztuk fel.

A kvantitatív elemzés során a táblázati és grafikonos megjelenítést, átlagolást és százalékolást alkalmaztunk.

Az egyes tanulói csoportok értékorientációinak egységét a Petrovskij és munkatársai által kidolgozott, és Dancs István /1982./ által publikált értékorientációs index /ÉOI/ számításával is vizsgáltuk.

A kvalitatív elemzés pedig a dokumentumelemzés, és a tartalomelemzés módszereivel történt.

II. KÜLÖNBSÉGEK ÉS AZONOSSÁGOK AZ ELTÉRŐ SZOCIÁLIS KÖRNYEZETŰ TANULÓK ÉRTÉKORIENTÁCIÓIBAN

Az értékek, így a pályaválasztási értékek is, a gyermekek szocializációja során alakulnak, formálódnak a személyiség integráns részévé. Ebben jelentős szerepe van az iskolának, "amely társadalmunk szocialista értékeinek közvetítésével felkészíti a tanulókat a megfelelő pálya kiválasztására, és ezáltal hozzájárul a szocialista magatartásformák fejlesztése során ifjúságunk társadalomba való beilleszkedéséhez." /Zakár András, 1980./

Az iskola azonban, minthogy központilag elfogadott programokon alapuló értékeket közvetít elméletileg minden gyermeknek a legoptimálisabb értékinteriorizációt kellene, hogy biztosítson. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a fenti feltételezés nem egyéb élesen sarkított fikciónál, hiszen a gyermek nem egy adott iskolába, hanem egy adott társadalomba illeszkedik bele szocializációja során.

A beilleszkedés azonban még itt sem csak úgy általában megy végbe, hiszen minden gyermeknek jól körülhatárolható szűkebb és tágabb természeti és társadalmi környezete van, s szocializációja a vele interakcióban lévő emberek hatására megy végbe. "Az egymással együttműködő egyének pedig csoportokat és szervezeteket alkotnak.

A szocializáció mindig bizonyos csoportok és szervezetek közreműködésével megy végbe." /Kozma Tamás, 1977./

Minthogy a gyermek környezetében lévő csoportok és szervezetek körülhatárolására a földrajzi körülhatárolás látszik legáltalánosabbnak, - hiszen az egy földrajzi egységen belül élőket ugyanaz a szélesebb környezet övezi és alakítja - célszerűnek mutatkozik megismerkedni a vizsgálat színhelyeinek a gyermekekre hatást gyakorló körülményeivel.

A kutatás színterei és részeredményei

A négy község, melyekben a kutatás folyt Szolnok közvetlen környezetében fekszik, egy hozzávetőleg tizenhat kilométer sugarú körben. Már a járások megszűnése előtt is városkörnyéki községek voltak, így nemcsak a jó közlekedés, a kölcsönös munkaalkalmak, a városi közellátás és kulturális ellátás igénybevételének a lehetősége, hanem a közigazgatási felügyelet is a város hatásait erősítette ezekben a községekben. Mindazonáltal valamennyi község eléggé messze esik a városhoz abból a szempontból, hogy a közeli jövőben a város terjeszkedése folytán esetleg bekebeleződjenek, a tanácsok tehát lehetőségeiknek megfelelően igyekeznek maximális önállósággal és ésszerű különállással irányítani a községek fejlődését. A munkaerőmozgásra jellemző, hogy igen sok

fizikai dolgozó jár be a városba dolgozni, és sajnos egyre több értelmiségi jár ki a városból a községi munkahelyekre. Ez önmagában véve is értékeltolódáshoz vezethet, hiszen az értelmiségiek nélkül maradó falvakban - a követendő minta hiánya miatt - a fizikai dolgozók gyermekeinek értelmiségivé mobilizálódása lelassul. Ez felméréseinkben is jelentkezik, hiszen a vizsgált létszámnak csak 18,6 %-a akart értelmiségi pályára lépni. Ezeknek a gyermekeknek is több mint a fele óvónő szeretne lenni, amely tudvalévően a legkisebb erőfeszítéssel elérhető értelmiségi pályák egyike.

Az azonosságok után szólnunk kell a legfontosabb különbségekről is.

Rákóczifalva Szolnoktól kilenc kilométerre délre a Tisza balpartján fekszik. Nagyközség, lakosainak száma mintegy kilencezer. A község legnagyobb munkaadója a termelő szövetkezet, mely óriási területen gazdálkodik, munkaterülete még Szajolt is magába olvasztja. Melléküzemágai sokféle ipari szakma művelését teszik lehetővé, sok esetben a községen kívüli munkahelyeken. Nagyvolumenű gyümölcs- és díszfaiskolával rendelkezik, a dísznövénytermesztő szakma több ízben meg is jelenik a gyermekek pályaelképzeléseiben. A községből eljáró szülők általában Szolnokon, Szajolban, és Martfűn dolgoznak, többnyire szakmunkásként,

sok nő segéd munkásként.

A szülőknek a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt pozíciórendszere a következőképpen alakul:

1. sz. táblázat

	apa	anya
vezető értelmiségi	4	1
beosztott értelmiségi	6	11
közvetlen termelésirányító	4	6
szakmunkás	49	30
betanított munkás	4	7
segédmunkás	5	23 ⁺
összesen:	72	78

Megemlítesre érdemes, hogy a vizsgált családoknál több nyugdíjas apa fordult elő, őket az előző foglalkozásuk alapján soroltuk be, hiszen a gyermekek pályaválasztási értékorientációját ebből a szempontból befolyásolhatják.

Az értékek családi származásának többek között az is

+ A háztartásbeli anyákat segéd munkásként szerepeltetjük.

++ A hiányzó apák nem élnek együtt a családjukkal.

feltétele, hogy a szülők és gyermekek között mennyi lehetőség adódik interakciókra. Könnyen belátható, hogy a helyben dolgozó szülőknek erre nagyobb esélyük van, mint a másutt dolgozóknak, vagy azoknak, akik egyáltalán nem élnek együtt a gyermekeikkel. Kutatási területünkön az alábbi táblázat mutatja ezt az arányt:

2. sz. táblázat

	apa	anya
helyben dolgozik	31	34
más településen dolgozik	41	44
nem él együtt a családdal	6	0
összesen:	78	78

A táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy a szülők többsége kevesebb időt tölt családjával, kevesebb lehetősége van saját munkahelyéről beszélgetni, kisebb a valószínűsége annak, hogy gyermekét elvigye munkahelyére, mint a helyben dolgozóknak. Nyilvánvaló tehát, hogy ebben a helyzetben az értékek kialakulásában a család szerepe meggyengül.

Az 1. sz. kérdőlap 9. kérdésével egy általános életérték megfogalmazását kértük a tanulóktól. Feltételezésünk

szerint a gyermek - a vizsgálat eme szakaszában még nem befolyásoltatva a további kérdésektől, - röviden, és egyértelműen megfogalmazza majd azt az értéket, amely a jelen helyzetében őt irányítólag befolyásolja. A következő táblázatban ezeknek az értékeknek a summázatát adjuk meg.

3. sz. táblázat

érték	fiu	lány	együtt
tanulás, művelődés	25	30	55
munka, munkasiker	15	11	26
boldog családi élet	7	7	14
jó élet, létbiztonság nagy lakás, sok pénz	3	5	8
kölcsönös megértés, szeretet az emberek közt	2	6	8
béke	4	1	5
sport, szórakozás	2	3	5
egészség	1	3	4
becsület	1	-	1
nem válaszolt	3	3	6

A válaszok összege azért haladja meg a megkérdezett tanulók létszámát, mert a gyermekeknek módjukban volt akár-hány értéket megjelölni.

Az adatokat megvizsgálva azonnal szembetűnik, hogy a tanulás, művelődés mint érték, uralkodik a többi érték fölött, együttes előfordulása megközelíti az összes többi összegét. Mellette a munka, munkasiker is jelentős helyet foglal el. Ha ezt összevetjük azzal az iskolában állandóan hangoztatott elvvel, hogy a gyermek legfontosabb munkája a tanulás, nem tévedhetünk, ha azt állítjuk, hogy ezt az értéksorrendet ebben a községben az iskola alakította ki döntően. Erre enged következtetni, az is, hogy az előforduló értékek nem nagy változatosságról tesznek bizonyosságot, hiszen ismerve az általános iskolák lehetőségeit elmondhatjuk, hogy amelyik iskola ennyire képes egyöntetű vélemények, értékítéletek formálására, abban kialakult vezetői koncepció, tudatos és összehangolt tanári nevelőmunka dominál. Az iskola igazgatójával és nevelőivel történt beszélgetések igazolták is a fentebb említetteket.

Vizsgálat tárgyává tettük azt is, hogy a szülők foglalkozása befolyásolja-e, s ha igen, milyen formában és mértékben a gyermekek pályaorientációját. Ennek eldöntésére az 1. sz. kérdőlap 4. és 5. kérdéseire adott válaszokat vetettük össze a 3. sz. kérdőlapra adott feleletekkel.

Mint minden véletlenszerűen alakult csoportban, itt is a foglalkozások igen nagy változatosságát tapasztalhatjuk. A gyermekekkel együttélő százötven felnőttnek hatvan-hatvannyolc féle foglalkozása van. /A bizonytalanság onnan adódik, hogy a válaszadók több esetben nem tudtak világos különbséget tenni az egyes szakmák és foglalkozások között. Itt érdemes megjegyezni azt is, hogy valamennyi vizsgált közösségben a szülők foglalkozásának és munkahelyének megnevezése bizonyult a legfogósabb kérdésnek, ami eleve bizonyítja, hogy a szülők nem fordítanak megfelelő figyelmet szakmájuk, foglalkozásuk megismertetésére gyermekeikkel./

A hetvennyolc tanuló ezzel szemben negyvenkét foglalkozást jelölt meg eljövendő életpályájául, és ez nagyobb változatosság mint a szülők foglalkozásainak sokfélesége.

A szülők foglalkozásai közül legnagyobb arányban a gépkocsivezetők szerepelnek / 11 fő / ezt a pályát a gyermekek közül viszont mindössze hárman választották, ezek közül is kettő kifejezetten kamionvezető szeretne lenni. Második preferált pálya a szülők részéről a bolti eladó, / 9 / a gyermekek közül mindössze ketten választották ezt. A sorrendben 6 szülő kőműves, 6 takarítónő 5 gépkezelő következik, ezekből a szakmákból viszont már csak egy-egy gyermek szeretne élni.

Nagy kedveltségnek örvend viszont a lányok körében az óvónői pálya, ezt a foglalkozást tízen szeretnék megtanulni.

/A szülők között két óvónő, és három dajka szerepel!/

A további sorrend: szobafestő 7 gyermek, szülő egy sem,
TV.szerelő 4 gyermek, szülő egy sem,
autószerelő 4 gyermek, szülő egy sem,

A fentiekből arra következtetünk, hogy a gyermekek pályaelképzeléseiben rendkívül kis szerepet játszik a szülők foglalkozása, inkább a szoros divatáramlat bővületében választanak szakmát. /Ellenpélda itt az óvónői pálya kívánatossága, ez azonban egyedi lévén véletlen is lehet!/

Fentiek további bizonyítására megvizsgáltuk egyenként hány gyermek szeretné valamelyik szülője foglalkozását folytatni. Egyúttal azt is bonckés alá vettük hány gyermek választott alacsonyabb, és hány magasabb társadalmi presztizsű foglalkozást szüleinél. Ezt foglaltuk össze az alábbi táblázatban:

4. sz. táblázat

	fiú	lány	együtt
apja foglalkozását választja	3	1	4
anyja foglalkozását választja	-	-	0
szüleinél magasabb státusú pályát választ	4	20	24
szüleinél alacsonyabb státusú pályát választ	2	3	5

Érdemes megjegyezni, hogy a szülei foglalkozását folytatni kívánó gyermekek szülei közül egy építészmérnök, három pedig saját műhellyel rendelkező kisiparos! Elgondolkodtató az is, hogy a negyedik kisiparos gyermeke tanárként szeretne lenni s ez, előmenetelét ismerve nem is irreális elképzelés.

A szüleinél magasabb státusú pályát választók nagyrésze segédmunkás szülő szakmunkássá válni kívánó gyermeke. Mindössze egy ügyvéd leánya akar bíró lenni, az értelmiségivé válásnak pedig négyen ugyanazt az útját látják: dajka, és óvodai takarítónő gyermekei óvónők szeretnének lenni. A sajnálatos csak az, hogy a felvételi keretszámok aligha teszik lehetővé, hogy valamennyien el is ériék céljukat.

A környezet értékorientáló hatásának kutatása közben még két tényező hatását vizsgáltuk. Feltételeztük, hogy a gyermekek családjában élő, már dolgozó más felnőttek, /nagyszülők, testvérek, rokonok, albérlők, stb./ is inspiráló hatással lehetnek a gyermekek pályaaorientációjában. /1. sz. kérdőlap 6. kérdés/ A vizsgált mintában azonban mindössze két esetben jeleztek a gyermekek ilyen együttélő felnőttet, és ezek esetében nem sikerült semmiféle összefüggést találni a gyermek értékképletei, pályaaorientációja és az együttélő felnőttek foglalkozása

között.

Ugyancsak nem sikerült közvetlen kapcsolatok sokaságát kimutatni a gyermekek kedvenc időtöltése, hobbyja, és a leendő foglalkozás között. Igaz ugyan, hogy a válaszadók több mint száz hobbyról adtak számot, és ez igen öröndetes, hiszen elősegíti a gyermekek személyiségének sokoldalú fejlesztését. Egy-egy véletlennek is minősíthető egyezést kivéve, /bár a véletlenség korántsem bizonyított!/ a focit és a horgászást kedvelő gyermek szabó, a sportrajongó kislány francia tolmács, az akváriummal bibelődő fiú pedig elektroműszerész szakmát választ. A sort folytathatnánk, de kutatási célunkat nem vinné előbbre.

Szajol község Szolnoktól kilenc kilométerre keletre terül el. Területileg a 4. sz. főútvonal és a Tisza ma már nem fenyegetett ártere kettéválasztja, mindkét községfélben teljes nyolcosztályos iskola működik közös igazgatással, közös tantestülettel. A lakosság létszáma mintegy négyezer.

A községben lévő munkalehetőségek az ipar javára billentik a mérleget. A mezőgazdaság szervezése a rákóczipalvai termelő szövetkezetre hárul, de a mezőgazdasági terület nem túl nagy volta, és a géppark rákóczipalvai illetőségű kezelőszemélyzete miatt, a termelőszövetkezet dolgozói a me-

zőgazdaság helyett inkább ipari melléküzemági tevékenységet folytatnak, sokan - főleg nők - a szövetkezet cipőgyártó üzemében betanított, vagy szakmunkásként.

Jelentős munkaadó még a vasút, lévén Szajol a szolnoki csomópont előrendezője. Sokan dolgoznak az Állami Közraktár hatalmas csarnokaiban, valamint a Göngyölegellátó Vállalat fafeldolgozó üzemében. Mindebből következően a község lakói nagyrészt helyben dolgoznak, és a háztartásbeli anyák száma is minimális. /A vizsgált populációban 2 fő./

A szülők társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyzete a következőképpen alakul:

5. sz. táblázat

	apa	anya
vezető értelmiségi	-	-
beosztott értelmiségi	4	7
közvetlen termelésirányító	6	2
szakmunkás	31	36
betanított munkás	2	7
segédmunkás	5	2
összesen:	48	54

Fentiek egyértelműen mutatják, hogy a szülők túlnyomó többsége képzett munkás, így feltehetőleg képes a munkásosztály által preferált értékek továbbhagyományozására.

6. sz. táblázat

	apa	anya
helyben dolgozik	34	40
más településen dolgozik	14	14
nem él együtt a családdal	6	--
összesen:	54	54

A táblázat megegyező adata a másutt dolgozó szülőkről megtévesztő lehet, ezért szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy kilenc család esetében fordul elő az, hogy mindkét szülő a községeen kívül dolgozik.

Az előbbiekben vázolt környezetben, a gyermekekben kialakult értékeket a 7. sz. táblázatban foglaltuk össze.

7. sz. táblázat

érték	fiú	lány	együtt
tanulás, művelődés	7	10	17
boldog családi élet	6	9	15

érték	fiú	lány	együtt
egészség	8	4	12
munka	6	4	10
béke	4	3	7
sikeres pálya, jó munkahely	5	1	6
nyugodt élet	1	4	5
becsület	1	3	4
jó magatartás	0	2	2

A táblázatban nem tüntettük fel azokat az értékeket, amelyek csak egy-egy esetben bukkantak fel, felsorolásuk azonban nem érdektelen. Ime: szeretet, közösség, együttműködés, igazság, ami másnak is jó, /!/ boldogság, hosszú élet, fák, élővilág, mozgás, végül sok pénz, sport, szórakozás.

A kérdésre valamennyi tanuló válaszolt, jónéhányan több, minden esetben egymással összeecsengő értéket is felsoroltak.

A táblázatban kiemelt értékek, a megalkuvásnak is elkönyvelhető, de egyáltalán nem megvetendő jó magatartás kivételével, egyértelműen megfelelnek az öntudatos munkás által képviselt értékeknek. Ide sorolható az egyszavazatos

értékek nagyrésze is, bár ezek között jól felismerhető kispolgári, vagy minimalista irányok is felfedezhetők. Annak ellenére, hogy itt is vezet a tanulás, művelődés motívum, /de miért is ne, hiszen iskolásokról van szó!/ az értékek jellege és sokfélesége arra utal, hogy az értékalakító szerepét ebben a közösségben nem az iskola, hanem a családi környezet játssza.

A szülők foglalkozásának és a gyermekek pályaválasztási terveinek összevetésekor a következőket kapjuk: A gyermekekkel együttélő 102 szülőnek kb. 56 féle foglalkozása van. A gyermekek tervezett pályájának aránya csaknem teljesen azonos ezzel, 54 tanuló 27 féle szakmát választott.

Ha összehasonlítjuk a szülők által legnagyobb számban folytatott szakmákat a gyermekek terveivel, érdekes adatokat kapunk. A szülők közül 6 fő gépkocsivezető. Ezt a szakmát mindössze 1 gyermek választotta. A cipőüzemben 6 cipőfelsőrész készítő, és 5 tűzőnő dolgozik, /mindkettő monoton futószalag melletti munka!/ erre nem vágyik egyetlen gyermek sem. Az 5 adminisztrátor, és a 4 gépkezelő posztja is utánpótlás nélkül marad, ha a tervek valóra válnak. A 4 villanyszerelő szülő mellett azonban 2 gyermeknek tet-

szik ez a szakma, 5 bolti eladóval szemben viszont 7 gyermek szeretné ezt a pályát folytatni. Úgy látszik, a munkások itt ezt tartják tisztább, jobb körülmények között végezhető munkának, és erre ösztönzik gyermekeiket. /A szajoli bolthálózat ugyanis egyáltalán nem igényel egy évfolyamból ennyi dolgozót./

Mindemellett a rákóczipfalvaiénál kedvezőbb képet mutat a szülők foglalkozásának választása.

8. sz. táblázat

	fiú	lány	együtt
apja foglalkozását választotta	8	1	9
anyja foglalkozását választotta	0	0	0
szüleinél magasabb státusú foglalkozást választott	3	14	17
szüleinél alacsonyabb státusú foglalkozást választott	2	0	2

Az apa foglalkozását választók közül itt is négy kiskiparos szerepel, a leány pedig apja nyomán újságíró szeretne lenni. A felfelé mobilizálók közül négy választott értelmiségi pályát, a többiek betanított - vagy segédmunkás szülők szakmunkássá válni kívánó gyermekei.

A gyermekek értékítéleteinek alakulására más együttélő felnőttek hatása, valamint hobbyjuknak pályaelőkészítő hatása itt sem mutatható ki.

Tószeg. Szolnoktól tíz kilométerre délre a Tisza jobbpartján fekszik. Lakosainak száma mintegy négyezer-nyolcszáz. A tőle négy kilométerre fekvő Tiszavárkonyal közös tanácsú nagyközség, a területi különállóság, és a két község eltérő fejlődésmenete között fennálló különbségek miatt célszerűnek mutatkozik a kutatási témát nem összevontan feldolgozni.

A községet két nagy munkaadó látja el munkaalkalommal, a termelőszövetkezet, és a MEZŐGÉP vállalat. Több kisebb létszámot foglalkoztató munkahely is fellelhető. Ennek ellenére meglehetősen sok munkás jár be Szolnokra a déli ipartelepre dolgozni. A vezető állásúak nagyrésze Szolnokon lakik, a helyben lakó értelmiségiek egy hányada pedig szolnoki iskolákba járatja gyermekeit, így - bár az iskola ötszáznál több gyermeket foglalkoztat, az értelmiségi származásúak száma csekély. Ez a modell sok tószegit a város magasabbrendű presztizséről győz meg, és törekszenek a beköltözésre. A lakótelepi életet azonban nehezen szokják meg, ezért nyolc-tíz év után megindul a visszavándorlás.

Ez a cserélődés fellazító hatással van a társadalmi értékekre, melyeket igyekszünk az előbbieken bevált rendszer szerint nyomonkövetni.

9. sz. táblázat

	apa	anya
vezető értelmiségi	-	-
beosztott értelmiségi	2	2
közvetlen termelésirányító	2	-
szakmunkás	29	24
betanított munkás	13	11
segédmunkás	5	16
összesen:	51	53

A táblázat adatai kommentár nélkül is sokatmondóak, és igazolják az előzőekben elmondottakat. Vizsgáljuk tovább a családi együttlét időtartamának lehetőségét.

10. sz. táblázat

	apa	anya
helyben dolgozik	25	40
más településen dolgozik	26	13
nem él együtt a családdal	2	--
összesen:	53	53

A helyben dolgozó anyák viszonylag magas száma arra enged következtetni, hogy a gyermekek értékkitevéteinek alakulására ők lehetnek nagyobb hatással. Az együttesen eljáró szülők kilenc családnál nehezítik az értékrend családi áthagyományozását. Nézzük tehát, mely értékeket tartják magukénak a tószegi hetedikesei!

11. sz. táblázat

érték	fiu	lány	együtt
tanulás	10	13	23
béke	3	8	11
munka	7	3	10
szórakozás /sic!/ boldog családi élet	3	7	10
sport	3	5	8
jó állás	1	2	3
az élet	2	1	3
boldogulásra törekvés	0	2	2
közösség	1	1	2
szeretet	0	2	2
	1	1	2

A további egyszavazatos értékek a következők: becsületes élet, szüleim élete, nagy ház, szülői szeretet, étel-ital, szerelem /!/ embereken segíteni, játék, megélhetés.

A húsz felsorolt érték között óriási heterogenitást lehet felfedezni. A szokásos "tanulás" után a "béke" általánosságnak hat. Az pedig, hogy a "munka" és a "szórakozás" egyenlő szavazatot kapott, mutatja, hogy a gyermekek sem az iskolában, sem a családban nem jutnak hozzá adekvát rendező elvekhez. Így azután nem csodálható hogy a kollektivitás értéke alig van jelen, és egészen szélsőséges értékek is helyt kapnak a gyermekek gondolkodásában.

Szorosan ide tartozik még annak a ténye is, hogy három tanuló semmilyen értéket nem tartott fontosnak megemlíteni!

Tanulságos a szülők meglévő és a gyermekek tervezett foglalkozásának összehasonlítása is. A 104 szülő kb. 45 féle foglalkozást űz. Az 53 gyermek 30 féle szakmát szeretne tanulni. A szülőknél a következő foglalkozások fordulnak elő többszörösen: háztartásbeli 10, baromfigondozó 7, gépkezelő 7, rakodómunkás 5, takarító 5. Ezek közül a szakmák, foglalkozások közül, mintegy az előzmények csattanójaként csak a takarítónői foglalkozásra aspirál gyermek, igaz, mindjárt párosával! Más kutatási területen nem talákoztunk olyannal, hogy valaki eleve segédmunkásnak készüljön, itt azonban többel is! Ugyancsak itt fordult elő, hogy két gyermek nem tudta megnevezni pályaelképzelését.

A gyermekek körében a következő pályák vonzóak: autó-szerelő 7 gyermek, /szülő nincs/ bolti eladó 5 gyermek, /szülő 1/ ápolónő 3 gyermek, /szülő 1/. Értelmiségi pályára öt tanuló készül, egy építészmérnök /apja energetikus/ kettő gyógyszerész /apjuk mezőőr és művezető/ és kettő orvos /apjuk kőműves és vízvezetékszerelő/ szeretne lenni.

A szülők foglalkozási mintát adó helyzete a következőképpen alakul:

12. sz. táblázat

	fiú	lány	együtt
apja foglalkozását választotta	1	0	1
anyja foglalkozását választotta	0	0	0
szüleinél magasabb státusú foglalkozást választott	3	8	11
szüleinél alacsonyabb státusú foglalkozást választott	0	2	2

Megállapítható, hogy a szülők gyakorlatilag nem szolgálnak mintaként a gyermekek pályaválasztási elképzeléseiben, ugyannyira, hogy az előzőekkel ellentétben, még a mintában szereplő kisiparos gyermeke sem akar apja nyomdokaiba lépni.

Más együttélő felnőttek hatása ebben a közösségben sem mutatható ki.

A hobby és a foglalkozás közelítésére azonban itt találtunk példákat. Kilenc gyermek esetében határozott egyezés volt a két vizsgált kérdés között. Ilyenek:

13. sz. táblázat

hobby	foglalkozás
elektronika	TV szerelő
motorszerelés szerelés	autószerelő
főzés	szakács
állatokkal foglalkozás	zsoké
egészségügyi szakkör	csecsemőgondozó

A szerelés - autószerelő párosítás többször előfordult. Bár bizonyítani nem áll módunkban, feltételezzük, hogy ez esetben épp a magukra hagyatottság kényszerítette ezeket a gyermekeket arra, hogy kedvenc időtöltésüket már most a leendő életpálya felé irányítsák, mintegy kipróbálva annak leendő vetületeit.

Tiszavárkony Tószegtől négy kilométerre délre, közvetlenül a Tisza partján épült. Tószeg társközsége, lakosainak száma mintegy 1800 fő. Helyben csak apróbb munkahelyek vannak, jelentősebb csak a tószegi termelőszövetkezet, de mivel itt csak mezőgazdasági tevékenységet folytat, a várkonyi tagok gyakrabban dolgoznak a községen kívül, mint helyben, és egy kísérleti vegyiüzem, amely száz körüli munkást foglalkoztat, de ezek sem mindannyian tiszavárkonyiak.

A község jórészt elvesztette értelmiségi lakosságát is, tucatnyi pedagógus, egy orvos, egy gyógyszerész alkotja a "szellemi szférát." Az iskola tagiskolaként működik, a vezető igazgató helyettes és a tantestület egyharmada nem a községben lakik. Szokásos társközség-szindróma!

Ennek megfelelően alakul a szülők társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyzete is.

14. sz. táblázat

	apa	anya
vezető értelmiségi	0	0
beosztott értelmiségi	0	0
közvetlen termelésirányító	0	2
szakmunkás	13	5
betanított munkás	3	4
segédmunkás	<u>1</u>	<u>7</u>
összesen:	17	18

15. sz. táblázat

	apa	anya
helyben dolgozik	8	9
más településen dolgozik	9	9
nem él együtt a családdal	2	1
összesen:	19	19

A szülők viszonylag alacsony pozíciói, a családok szétszórtsága, az iskola nem kellő stabilitása a következőképpen tükröződik a gyermekek értékítéleteiben:

16. sz. táblázat

érték	fiú	lány	együtt
család, családi élet	3	4	7
béke	3	3	6
egészség	4	0	4
munka	3	1	4
tanulás	1	3	4
az élet	2	0	2
jó élet	1	1	2
közösség	1	0	1
jó szakma	1	0	1

A gyermekek által felsorakoztatott értékek önmagukban sem nem rosszak, sem a társadalmi normákkal nem ellenkeznek, a körülöttük kialakult parttalanságban azonban túl elvontnak tűnnek, a családba való bezárkózás, melynek feltétele a béke és az egészség, jelenti számukra a követendő életformát. Ez pedig ilyenformán nem viszi előbbre társadalmi célkitűzéseink megvalósulását!

A szülők körében / 35 szülő 21 féle foglalkozás közül/ a következő foglalkozások dominálnak: konyhalány 4 fő, lakatos 3 fő, gépkocsivezető 3 fő, gépkezelő 3 fő. Ezzel szemben a gyermekek inkább a bolti eladó, /4 fő/ a kőműves / 2 fő/ a cukrász /2 fő/ az asztalos /2 fő/ és az autószerelő /2 fő/ szakmákat szeretnék meghódítani. Két kislány, - tanulmányi eredményeiket vizsgálva irreálisan - óvónő, egy fiú pedig esélyesen írásszakértő szeretne lenni. Más, több tanulást igénylő pályára nincs jelentkező.

A szülők foglalkozási modellhatását a következő táblázat mutatja:

17. sz. táblázat

	fiú	lány	együtt
apja foglalkozását választotta	1	0	1
anyja foglalkozását választotta	0	0	0

	fiú	lány	együtt
szüleínél magasabb státusú foglalkozást választott	3	6	9
szüleínél alacsonyabb státusú foglalkozást választott	0	0	0

A szülők foglalkozása tehát itt sem a legvonzóbb a gyermekek számára, figyelemre méltó azonban a törekvés magasabb társadalmi elismerésű pályák felé.

Más együttélő felnőttek hatása nem mutatható ki, a hobby és a leendő foglalkozás között két egyezés található: zenetanulás - óvónő, díszállattenyésztés - állatgondozó. A kisszámú példából nem lenne szerencsés, következtetéseket levonni.

Összegzés

A fejezet áttekintése után megválaszolhatunk a kutatási programban felvetett első kérdésre. Kijelenthetjük, hogy határozott különbségek adódnak a gyermekek értékorientációiban a kutatás egyes szinterein. Rákóczi falván, ahol az iskola határozott nevelési programja egységes nevelői ráhatással valósul meg, a gyerme-

kek értékorientációi híven tükrözik ezt a hatást. Az iskola értékorientáló hatását erősíti az, hogy a szülői ház befolyása, a szülők és a gyermekek együtt töltött idejének csekély mértéke miatt nem érvényesül kellőképpen. Szajolban épp ellenkezőleg, az iskola megosztottsága miatt a szülői ház, a családi környezet alakítja a gyermekek értékeit, hozzájárul ehhez az a szerencsés tényező is, hogy a szülők nagyrésze helyben dolgozik, így jut idő a gyermekekkel való foglalkozásra.

Tószegen, ahol a falu és a város értékei keverednek az emberek tudatában és sem az iskola, sem a szülők nem képesek világos értékrend megfogalmazására, a gyermekek körében is a zavart, tisztázatlan, nem egyszer extrém, vagy minimalista vonások fedezhetők fel.

Tiszavárkony a leépülés következtében elbizonytalanodott település tipikus példája. A gyermekekben kialakult értékrendet sem az iskola, sem a család nem képes progresszív irányba terelni, a tanulók az elvont értékeket vallják magukénak, a bizonytalanság visszahúzóóvá tette őket a társadalmi haladás lendületétől.

Megállapítjuk továbbá, hogy a környezeti hatások együttesen, egymástól el nem különíthetően hatnak, s hatásaikban hol egymást erősítve, hol gyengítve járulnak hozzá az adott helyen felnövő gyermekek személyiségének alakulásához.

Ha az egyes területeken kialakult értékrangsorot össze-sítve vizsgáljuk, végülis határozottan pozitív tendenciákat állapíthatunk meg. / VI. sz. melléklet/

A gyermekek általános értékrendjében magasan vezet a "tanulás" második helyen még mindig magas pontszámmal a "munka" majd mindezeknek a nyugodt háttérrel biztosító "család" következik. Nem örvendetes azonban, hogy sok társadalmilag fontosabb értéket megelőzve a hetedik helyen a "szórakozást" tartják legfontosabbnak a gyermekek, mint ahogy több mint elgondolkodtató az a tény is, hogy a "közösséget" a 205 gyermek közül mindössze három tartja fontosnak!

A nyolc nem válaszoló gyermek is odafigyelést érdemel, hiszen a közömbösség sem sorolható a szocialista társadalomban a követendő erények közé!

Végül megemlítsre érdemes az a törekvés, hogy a gyermekeknek csaknem egyharmada / 29,7 %/ magasabb társadalmi presztizsű pályát szeretne választani szüleinél. Szokás manapság arról beszélni, hogy a társadalmi mobilitás meglassult, ha azonban a törekvés erre ilyen arányban van jelen, aggodalomra valószínűleg nem ad okot.

A gyermekeknek 5,3 %-a viszont alacsonyabbra tette a mércét szüleinél, ezekre a gyermekekre jobban oda kell figyelnünk, és pedagógiai-pszichológiai eszközökkel hozzá

kell segítenünk őket ahhoz, hogy ha képességeik megengedik legalább a szülők szintjén maradjanak.

/ A szülők társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye és a gyermekek tervezett helyének összehasonlító táblázata a VII. sz. melléklet./

III. PÁLYAVÁLASZTÁSI ÉRTÉKEK ÉS FORRÁSAIK

A nyolcadik osztály befejezéséhez közeledő gyermekekben egyre határozottabban ölt testet a továbbhaladás, az életpálya milyenségének az elképzelése. A korábbi - többnyire szertelenül csapongó - szélsőségek fokozatosan szűkülnek, és az elképzelések egyre reálisabbá válnak. Mindez természetesen nem önmagától megy végbe a gyermek személyiségfejlődésében. Szerepe van benne a nevelésnek, és a szocializációnak is. "A nevelés fogalma, amely a nevelőnek a nevelés objektumára való tudatos, célirányos ráhatását jelöli, eltér a szocializációtól. Az utóbbi felöleli az értékorientációk, normák, ismeretek és motivációk átadásának minden oldalát, amelybe az előre be nem tervezett folyamatok is beletartoznak." / Kon, I. SZ. 1979./

Ha a pályaválasztás szempontjából vizsgáljuk a társadalmi beilleszkedés kérdését, a Kon által említett szocializáló tényezők sokaságára figyelhetünk fel. Hivatásos és nem hivatásos, akaratlagos és véletlen tanácsadók sora kíséri a gyermekeket, a pályaválasztás küszöbéig.

A pályaaorientálás az iskolának kötelessége, a szü-

lőnek a gyermekével közös érdeke, de ebben a kérdésben szívesen ad tanácsot ismerős, rokon, barát. A sokféle hatást az iskolának kellene összefognia, hiszen itt a gyermek képességeit objektíven megítélni képes szakemberek állnak rendelkezésre. A gyermekek személyiségének fejlődéséről rendszeresen készítenek feljegyzéseket, melyek alapul kellene hogy szolgáljanak a pályaválasztás optimális irányának kijelöléséhez.

Az iskola lenne hivatott arra is, hogy a társadalom elvárásainak megfelelő értékeket kialakítsa a pályaválasztás előtt álló fiatalokban. Bár Ancsel Éva /1982./ szerint "Az értékek alakulása a legkevésbé sem önálló folyamat: nem egy külön szférában megy végbe. Ezt azért fontos kiemelni, mert ebből következik, hogy nem lehet direkt módon befolyásolni az értékek alakulását." az indirekt módszerek alkalmazásának nem lehetnek különösebb akadályai!

"A sikeres és harmonikus pályaválasztást a társadalmi lehetőségek és szükségletek, valamint az egyéni törekvések egyeztetése, az egyéni adottságok és képességek és az azoknak megfelelő pályaadottságok találkozása biztosítja.

Ennek szubjektív feltétele az egyén pályaválasztási

érettsége, amely a személyiség fejlődésének szerves része, meghatározott foka." /Gazsó Ferenc, Pataki Ferenc, Sántha Pál, Várhegyi György, 1970./

Az általános iskolás tanulóknak nem mindegyike jut el a pályaválasztás időpontjáig erre a fejlődési fokra, lényeges tehát, hogy a szakmai és laikus környezete használható tanácsokkal szolgáljon az eljövendő életút kialakításához.

A motiváló indoklás nélkül elhangzott tanácsok azonban nem maradandóak, nem készítenek cselekvésre. Fejezetünkben épp ezekért megkíséreljük feltérképezni kik, milyen pályákat ajánlanak a vizsgált minta tagjainak, és pályaindoklásaik milyen értékeket hordoznak.

A javasolt pályák

A felvetett problémák megválaszolásához a 2. sz. kérdőlapot használtuk fel. Bár a kérdőlap instrukciója szerint olyan pályaaajánlásokat is beírhattak a gyermekek, amelyeket csak ugratásból, vagy viccből kaptak, alig került fel a válaszok közé ilyen. Ez önmagában is bizonyítja, hogy ebben az életkorban már a tanácsadók is, és a gyermekek is komolyan gondolnak a pályaválasztásra, és igyekeznek kiszűrni azokat az inspirációkat, amelyek zsákutcába vezethetnek.

A kétszázötven gyermeknek összesen négyszázhét pályát ajánlottak. Ez átlagosan 1,9 foglalkozás gyermekenként.

Természetesen voltak olyanok, akik négy, hat ajánlott pályára is emlékeztek, sokan azonban csak egyet jelöltek meg válaszukban. Ha meggondoljuk, hogy hetedik osztály első félévében jártunk a vizsgálat lefolytatásakor, bizony határozottan kevesellnünk kell az ajánlásoknak ezt a szűkösségét.

Vizsgáltuk azt is, hogy milyen alternatívákat kínálnak a gyermekeknek az ajánlók. Megállapításunk szerint többségében figyelembe veszik a gyermekek érdeklődését, képességeit, lehetőségeit, hiszen az ajánlások zöne rokonítható egymással. Az is lehet azonban, hogy azok a gyermekek, akik ezeket a hasonló ajánlásokat felsorolták, már határozottabban irányulván a felsorolt pályák valamelyike felé, egyszerűen kiszűrték a nem megfelelő tanácsokat, mintegy megszabva továbbhaladásuk irányát. Ezt a feltevést bizonyítani látszik az a tény, hogy a hasonló szakmák között megtalálható az az egy, amelyiket a 3. sz. kérdőlapon a gyermek eljövendő foglalkozásaként megjelölt.

A teljesség igénye nélkül, illusztrációként felsorolunk néhányat ezekből a pályajavaslatokból. Az aláhúzott fog-

lalkozás megegyezik a gyermek választásával.

Autószerelő - mechanikai műszerész

erdész - állattenyésztő - vadőr

kőműves - ács - melegburkoló

hajógépész - repülőgépszerelő - gépészmérnök

óvónő - csecsemőgondozó - gyermekápoló

Természetesen, szerencsére nem nagy számban, de előfordultak olyan párosítások is, amelyek nem szolgálták megfelelően a gyermek pályaaorientálását. Ilyenek:

énekesnő - kereskedő - tehénpásztor /!/
autószerelő - állatorvos

hentes - szobafestő - tolmács

állatorvos - darukezelő - pincér

gépkocsivezető - divattervező

Csoda-e ha ezek a gyermekek nem ebből a kollekciónál választottak?

A pályaválasztási tanácsok hatékonysága

Összehasonlítottuk a gyermekeknek adott tanácsokat a gyermekek által választott szakmákkal. Hatékonynak minősítettük azokat, amelyeket a gyermekek választásukkal megerősítettek. A táblázat ennek áttekintését segíti.

18. sz. táblázat

	gyermek	%
valaki tanácsa alapján választott	157	76,6
saját elképzelése szerint választott	46	22,43
nem kapott senkitől tanácsot	2	0,97
összesen:	205	100,00

Világosan kitűnik a fentiekből, hogy a gyermekeknek több mint háromnegyede rászorult a környezete segítségére a pályaválasztásban, s ez erősen aláhúzza a felelős tanácsadás szükségességét ebben az életkorban.

Kik adnak tanácsot?

Ezek ismeretében érdemes áttekinteni kik azok a személyek, akik pályaválasztási tanácsaikkal segítik a gyermeket életútjuk megkeresésében.

19. sz. táblázat

rangsor	tanácsadó	előfordulások száma	%-a
1.	édesanya	144	70,24
2.	édesapa	100	48,78
3.	nagyszülők	48	23,41
4.	testvér	33	16,09
5.	barát, barátnő	31	15,12
6.	távolabbi rokon	24	11,70
7.	tanár	20	9,75
8.	keresztszülők	18	8,78
9.	nagynéni, nagybácsi	16	7,80
10.	ismerős	12	5,85
11.	osztálytársak	11	5,36
12.	szomszédok	10	4,87
13.	senki	2	0,97

Az egyes gyermekeknél egy-egy tanácsadó többször is előfordul amiatt az adatok nem összeadhatók. Az előfordulás százalékát a 205 tanuló arányában adtuk meg.

A táblázatból világosan kiolvasható, hogy a pályaválasztási tanácsadókat a vizsgált területen egyértelműen a családon belül kell keresni. Ha a rangsort áttekintjük, akár érzelmi-kötődési sorrendnek is felfoghatjuk.

A megdöbbenő csupán az, hogy a tanárok által adott tanácsok mennyisége nem éri el a 10 %-ot, holott az általános iskolának deklarált célja a pályaválasztás segítése, a pályaválasztási érettség kialakítása.

Ahhoz, hogy ezt a látszólagos eredménytelenséget megérthessük idézzük fel még egyszer Az általános iskolai nevelés és oktatás terve /1978./ I. kötetéből a pályaválasztásra vonatkozó feladatokat! Tehát: "Az általános iskola alapozza meg a fiatalok képességeire, önismertére, önértékelésére, valamint a pályák és a társadalom szükségleteinek számbavételére épülő pályaválasztást. A pályaválasztási tanácsadást az oktatási-nevelési folyamat szerves részévé téve, készítse elő a fiatalokat a továbbtanulásra." Majd később, politechnikai nevelés címszó alatt: "Ismeretek nyújtása, feldolgozása a korszerű nagyüzemi termelés legáltalánosabb, tudományos alapjairól, a termelés szerkezetéről és szervezéséről. A termelésben általánosan alkalmazott gyakorlati, műszaki jártasságok és készségek elsajátíttatása. Mindezzel a tanulók egész személyiségének fejlesztése a népgazdaság igényeinek és a tanulók hajlamainak, érdeklődésének megfelelő pályaválasztás meg-
alapozása."

Ha ebből kibontjuk a feladatokat, a következőket kapjuk:

- képességfejlesztés,
- önismeret fejlesztése,
- önértékelés megtanítása,
- pályaismeretek nyújtása,
- nagyüzemi termelési, termelésszerkezeti és termelésszervezési ismeretek nyújtása,
- általános gyakorlati, műszaki jártasságok és készségek elsajátítása,
- komplex személyiségfejlesztés
- pályaválasztási tanácsadás /az oktatási - nevelési folyamat szerves részeként/

Ezek a tennivalók általában meg is valósulnak az iskolákban, a pályaválasztási tanácsadás kivételével, de ezek közvetve segítik csak a pályaválasztást, ezt a gyermekek nem érzékelik, így csak azt tudják, hogy pályaválasztási tanácsot tanáraiktól nem igen kapnak. A pályaválasztási tanácsadás ilyentén megvalósításának is elég bonyolult útja lenne lehetséges. Ha az oktatási-nevelési folyamatban kell megvalósítani, akkor ez a munka értelemszerűen a szaktanárookra, hárul, ami végül is igen jó elképzelés, hiszen a szaktanár az, aki a saját szakterülete környékén jelentkező érdeklődést, képességeket felfedezheti, és a pályaválasztás irányába terelheti.

A gyakorlat sajnos azonban az, hogy az iskolákban ahol a kutatást végeztük a pályaválasztási munkát egyértelműen osztályfőnöki munkának tartják, ez pedig nem válhat így az oktatási - nevelési folyamat szerves részévé. Az osztályfőnöki órák tematikájában is elég szegényes a pályaválasztással foglalkozó órák kínálata.

3. osztályban: A felnőttek munkája.

4. osztályban: Mi szeretnék lenni?

5. osztályban: Ami érdekel, amit szívesen csinállok

6. osztályban: Amit a pályaválasztó tanulónak tudnia kell.

7. osztályban: Az iskolaválasztás gondja

Munkahelyek, munkalehetőségek

8. osztályban: Felkészülés a továbbtanulásra, a választott foglalkozásra.

Ezekon az órákon sem igen adódik lehetőség személyre szabott pályaválasztási tanácsok adására.

Az is a valósághoz tartozik, hogy a vizsgált gyermekek személyiséglapjait átnézve a hetedik osztály elején még alig találtunk bejegyzést a pályaválasztás kérdéseivel foglalkozó rovatokban. A nevelőkkel erről beszélgetve kiderült, hogy ezt a rovatot amolyan nyolcadik osztályos feladatnak tartják, amit akkor kell

kitölteni, ha a tanuló már eldöntötte, mely irányban kívánja életútját folytatni. Úgy érezzük, hogy ennek a gyakorlatnak a tarthatatlanságáról sikerült meggyőznünk az érintett iskolák igazgatóit és nevelőit, így reméljük, hogy vizsgálatunk közvetlen segítséget is tudott adni a kérdéses területen.

Kik adták a hatékony tanácsokat?

A tanácsadó felnőttek közül természetesen nem mindenkinek a pályaválasztási tanácsa volt elfogadható a gyermekek számára. Érdekesnek tűnik összehasonlítani a tanácsadók javaslatainak számadatait a megfogadott, hatékony tanácsok számadataival. A százalékok a 19. sz. táblázatban lévő "előfordulások száma, és a 20. sz. táblázatban lévő "előfordulások száma közti arányt mutatják.

20. sz. táblázat

rangsor	hatékony tanácsadó	előfordulások száma	%
1.	szülők	85	34,83
2.	nagyszülők	24	50,00
3.	testvér	18	54,54
4.	távolabbi rokon	11	18,96
5.	tanár	10	50,00
6.	barát, barátnő	7	22,58
7.	ismerős	2	16,66
	összesen:	157	

A rangsort a hatékony tanácsok előfordulásának számai alapján állítottuk fel, érdemes azonban a százalékarány alapján is megvizsgálni azt. Kiderül, hogy korántsem a szülők dömpingtanácsai a leghatékonyabbak. Vezető helyet kap itt a testvérek által adott tanácsok megfogadásának aránya, amely a kortárscsoportok hatékonyságára hívja fel a figyelmünket. A nagyszülők azonos hatékonysággal adnak tanácsot a pedagógusokkal! Ennek ismeretében még fontosabb az hogy a pedagógusok maradéktalanul igyekezzenek eleget tenni pályaválasztási tanácsadói kötelezettségeiknek, hiszen a tanár /megalapozott, szakszerű/ tanácsát szívesen megfogadják a gyermekek. A szülőknek a csoport közepére szorítása jelzi, hogy bár a legtöbb konkrét tanácsot ők adják, sokszor a maguk tanácsatlansága is benne van a javaslattömegben. A barátok megelőzik a távolabbi rokonokat és az ismerősöket, ez ismét a kortárs csoportok hatásának fontosságára figyelmeztet.

A pályaválasztási tanácsot indokló érvek, értékek

A tanácsadó felnőttek pályaorientáló indokai a gyermekek környezetében élő pályaeértékeket tükrözik. Ahhoz, hogy a gyermekek által képviselt értékeket érdemben vizsgálhassuk, meg kell ismerkednünk a felnőttek pályaeértékeivel is.

Nézzük tehát, mit tartanak legfontosabbnak a felnőttek az általuk javasolt pályán!

21. sz. táblázat

rangsor	érték	az előfordulások száma
1.	jól fizetett szakma	64
2.	ezzel a gyermek szívesen foglalkozik, kiskorában hasonlókat játszott	63
3.	a gyermek képességei megfelelőek	41
4.	az emberek /gyermekek/szeretete	33
5.	a gyermek testi adottságai, kezügyessége megfelelő	32
6.	a gyermek jó tanuló	23
7.	az ajánló a saját foglalkozását kínálja	23
8.	a munka esztétikája	17
9.	az állatok szeretete	16
10.	nem kell sokat tanulni	15
	megbecsült munka	15
11.	sok örömet okozó munka	13.
12.	könnyű munka	12
13.	a növények /virágok, erdő/szeretete	10
14.	érdekes, változatos munka	8
15.	alkalmat ad továbbfejlődésre	7
	embereken lehet segíteni	7
	kényelmes munkakörülmények	7

a 21. sz. táblázat folytatása

a gépek /javítgatásának/szeretete	7
16. izgalmas, kalandos munka	4
17. kedvezményeket biztosít	3
precíz munka	3
a fizikai munka szeretete	3
18. szabad levegőn végezhető	2

Egy-egy szavazattal a 19. helyre kerültek az alábbi értékek:

- nélkülözhetetlen szakma
- erőfeszítéseket követelő munka
- alkotásra ad alkalmat
- könnyű elhelyezkedést ígér
- hamarabb lehet nyugdíjba menni

A felnőttek tehát elsősorban a jó kereseti lehetőségét tartják értéknek. Másodsorban a gyermek kedvenc időtöltéséből következtetnek a megfelelő szakmára. Érdekes, hogy a gyermekek által adott válaszok esetében egy sovány kivételtől eltekintve nem tudtunk összefüggést találni a hobby és a leendő szakma között!

Igen előkelő helyet foglal el az az indok is, hogy a gyermek képességei, adottságai megfelelőek

az ajánlott szakmára. /3. és 5. ranghely/ Ha figyelembe vesszük, hogy a tanácsok legtöbbször szülők, testvérek, nagyszülők adták, ezeket az indokokat egyrészt a tanácsadók elfoglaltsága, másrészt e tárgyban való képzetlenségük miatt nem tartjuk értékelhetőnek. Annál inkább örülünk annak, hogy viszonylag sokan a saját foglalkozásukat ajánlják a továbbtanulóknak, ami feltételezhetővé teszi, hogy ezek az emberek szeretik munkájukat, örömet találnak benne.

Az embereken való segítség és a továbbfejlődés igénye a 15. helyre szorult, és sajnos a kollektívitás lehetősége mint érték meg sem jelent. Ugyancsak hiányzott a vezetés lehetőségének értékelése is.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a gyermekek főként a családi körükből kapnak konkrét pályaválasztási tanácsokat, és pályaeértékeket. Nem elhanyagolható ebben a kérdésben a kortárs csoportok szerepe sem.

Sajnálatos, hogy az iskola nem tud kellőképpen megfelelni azoknak a követelményeknek a pályaaajánlás tekintetében, melyeket számára a társadalom meghatározott. Ugyanakkor azt is látjuk, hogy a jól szervezett iskolák értékadó szerepe érvényesül, és a szakszerűen,

pedagógus által adott pályaválasztási tanácsok hatékonysága meghaladja a szülők tanácsainak hatékonyságát.

A felnőttek által közvetített pályaértékek középontjában az anyagiak állanak, a társadalom által preferált értékek közül pedig több meg sem jelenik. Az értékajánlásokban gyakori a "jó fizetés - könnyű munka" párosítás, amely nem kellőképpen követendő életművészkedésre tanítja a gyermekeket.

IV. A PÁLYAVÁLASZTÁSI ÉRTÉKORIENTÁCIÓ VIZSGÁLATA

A társadalmi környezet yalakító hatásainak részletes feltárása után megvizsgáltuk, hogyan tükröződik mindez a hetedik osztályosok pályaválasztási értékorientációiban.

"Az értékorientáció strukturális és dinamikai jellemzőinek ismerete különösen fontos" /Duró Lajos, 1982./ a pályaválasztás segítésének folyamatában, hiszen az interiorizálódott értékek késztetik az egyént cselekvésre, és a pályaválasztás esetében különösen fontos, hogy ez a pályaválasztó cselekvés mind az egyénnek, mind a társadalomnak a vonatkozásában sikeres legyen.

Azért is fontos a választott korosztály ilyen aspektusú vizsgálata, mert értékrendszerük, mint személyiségük más összetevői is, még nem szilárd, nem megcsontosodott, megfelelő pedagógiai-pszichológiai módszerekkel alakítható, és alakításáról nem is mondhatunk le, hiszen szocialista társadalmunk számára olyan embereket kell nevelnünk, akik magukénak érzik a társadalom értékrendjét, és értékelő magatartásuk ne ellenkezzék értéktudatukkal,

s a társadalom értékpreféreenciáival.

A pályaválasztási értékorientáció vizsgálatára az értékválasztás módszerét tartottuk célszerűnek. Az ehhez alkalmazott 4. számú kérdőlap Dancs István /1980./ munkája alapján készült. A kiválasztott korosztály számára jobb érthetőség miatt az eredeti értékitéleteket tartalmuk meghagyásával átfogalmaztuk, egyesítve az ott szereplő élet- és pályaértékeket. Az egymást fedő kijelentéseket összevonva egy 46 értékitéletből álló sorozatot kaptunk, melyekből válogatva, a tanulónak csökkenő egyetértési követelmény alapján tizet kellett kiválasztania. Így a válaszok rangsorolása egyértelmű, a legerősebb egyetértés az 1. ranghelyen, a legerősebb elutasítás a 10. ranghelyen jelenik meg.

/ V. sz. melléklet/

Az egyes válaszlehetőségek a következő értékeket hordozzák:⁺

- boldog békés családi élet / 10, 14./
- tartalmas munka / 2./
- a munka, mint az élet kizárólagos értelme / 8./
- műveltség / 3, 12, 25. /
- kreativitás / 9, 15, 23, 24./
- a közösség érdekében kifejtett tevékenység, kollektivitás.

⁺A további táblázatokban az értékek az aláhúzás szerinti rövidítéssel szerepelnek.

- társas aktivitás / 11, 18, 35, 39, 40, 13./
- anyagi biztonság / 1, 33, 34./
 - hatalom, személyes presztizs / 4, 17, 26, 27, 28./
 - kaland, szórakozás / 5, 6, 29./
 - az adottságok, képességek érvényesítése / 19, 20./
 - önérvényesítés a munkában / 22, 36./
 - a munka humánuma, esztétikája, öröme / 16, 30./
 - a munka tárgyi feltételei / 31, 32, 41, 42./
 - vezetői ambíciók / 7, 37, 38./
 - önképzés, fejlődés lehetősége / 21, 46./
 - minimalista igények / 43, 44, 45./

A választott értékek strukturális és dinamikai jellemzői

Az első ranghelyen választott értékek struktúráját, az alábbi táblázat mutatja:

22. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	család	55	26,8
2.	anyagi biztonság	45	21,9
3.	kollektivitás	26	12,7
4.	műveltség	19	9,3
5.	kaland, szórakozás	14	6,8

22. sz. táblázat folytatása

6.	önképzés	11	5,4
7.	adottságok érvényesítése	8	3,9
8.	a munka tárgyi feltételei	7	3,4
9.	tartalmas munka	4	1,9
	hatalomm presztizs	4	1,9
	minimalista igények	4	1,9
10.	önérvényesítés	2	0,9
	a munka öröme	2	0,9
	a munka mint az élet kizárólagos értelme	2	0,9
11.	kreativitás	1	0,5
12.	vezetői ambíciók	1	0,5
összesen:		205	100,00 ⁺

A legtöbb szavazatot a boldog békés családi élet értéke kapta. Ha ennek a korosztálynak a családtól való függőségét /érzelmi, anyagi, jogi/ tekintjük ez a választás természetesnek tűnik, sőt, ha az előfordulás arányát vizsgáljuk, talán még alacsonynak is értékelhetjük. Ha összevetjük ezt az eredményt más vizsgálatok eredményeivel, legalábbis kétszeresen nagyobb szavazatarányt állapíthatunk meg. / Dancs István /1980./ szakmunkástanulók értékorientációit vizsgálva azt állapította meg, hogy a leányok 63 %-a, a fiúknak pedig 66 %-a választotta vezető értékül a családi életet.

⁺A százalékok összege kerekített.

Czinege Gábor /1980./ a középiskolások körében végzett kutatásai alapján megállapítja: "A „boldog családi élet„ igénylése egymaga több szavazatot kapott, mint az összes többi motívum együttvéve, az első helyen, mind a két felmérés során."

Duró Lajos /1982./ szintén középiskolásokra vonatkoztatva jelenti ki: "A mondás értéktartalmával való egyetértés gyakorisági mutatója az „A„ /család, nevelés/... kategóriájában a legmagasabb, ... Ezt a tendenciát kedvezőnek ítéljük, mivel a családhoz való kötődés ... jelenti a személyiség fontos érzelmi hátterét."

A második helyre került az "anyagi biztonság" értéke. Ezt sem tartjuk elvetendő eredménynek, hiszen társadalmi céljaink között előkelő helyet foglal el a dolgozók anyagi biztonságának megteremtése, és megőrzése. Hozzá tartozik ehhez még az a hatásrendszer is, amelyik ezt az értéket nyomatékkal sugalmazza a gyermekek felé. Az előző fejezetben saját vizsgálatunk alapján is megállapítottuk, hogy a gyermekek környezete első helyre teszi az értékek sorában az anyagiakat.

A kérdés vizsgálata során átnéztük az 1983. évben, a Pajtás c. gyermeklapban megjelent pályaválasztási

célú hirdetések. Ezekben a reklámszövegekben csaknem mindegyikben a jó kereseti lehetőség, vagy a magas ösztöndíj /tehát az anyagi biztonság/ volt a csalogató érték, sőt több mint 60 százalékukban kizárólag ez! A munka szépsége, az alkotás lehetősége, a műveltség igénye alig-alig jelentkezett.

Örvendetes az is, hogy a "kollektívitás" értéke a harmadik helyet foglalja el a gyermekek értékhierarchiájában. Ezt az értéket alighanem az iskola hatásának tudhatjuk be, hiszen a felnőttek értékrendszerében ez a társadalmunk szempontjából oly fontos érték meg sem jelent!

A "műveltség" értékének előkelő helye is az iskolai élet velejárójának tekinthető, és összhangban van a VI. sz. mellékletben kimutatottakkal.

Nem tartjuk viszont megfelelő nevelési eredménynek azt, hogy a "kaland, szórakozás" - bár 6,8 %-os aránya nem magas, de megelőz olyan fontos értékeket mint az önképzés, a tartalmas munka, az örömmel végzett munka, vagy az önérvényesítés igénye. Ennek az értéknek az előtérbe kerülését magyarázhatjuk ugyan a pubertáskori kalandvággyal /Hajós Elemér, 1957./ mindenképpen fel

kell rá figyelnünk, és a nevelés során a kellő mederbe terelnünk.

Már itt figyelemre érdemes az is, hogy alkotó munkát vagy vezetői munkát mindössze egy-egy gyermek választott a legfontosabb értékek közé. Ebben a választásban felfedezhetjük az iskolának azt a módszerbeli hiányosságát, hogy a kreatív oktatás helyett még leginkább a reprodukzív metódusokat részesíti előnyben, a vezetői beosztástól való idegenkedés gyökerei pedig valószínűleg a vizsgált területnél messzebbre nyúlnak.

A második ranghelyen történt választások a következőképpen alakultak:

23. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	család	42	20,5
2.	kollektívitás	34	16,6
3.	műveltség	18	8,8
4.	anyagi biztonság	16	7,8
5.	kaland, szórakozás	15	7,3
6.	hatalom, presztizs	13	6,3
7.	önképzés	13	6,3

23. sz. táblázat folytatása

7.	adottságok érvényesítése	10	4,9
8.	a munka tárgyi feltételei	9	4,4
9.	minimalista igények	8	3,9
10.	tartalmas munka	6	2,9
	kreatívitás	6	2,9
	a munka öröme	6	2,9
	vezetői ambíciók	6	2,9
11.	önérvényesítés	2	0,9
12.	a munka mint az élet kizárólagos értelme	1	0,5
Összesen:		205	100,00 ⁺

A másodsorban való egyetértések között is a családi élet boldogsága vezet, bár százalékos aránya már csökkent az előzőekhez képest.

A második helyre viszont a kollektívitás került, ami a harmadik helyen szereplő műveltségesszéménnyel együtt a gyermekek társaságigényét, és az iskolai tanulás prioritásának felszínre kerülését mutatja.

Az anyagi biztonság sokat veszített presztizséből.

Ezt nemcsak másodikról negyedik helyre szorulása, hanem százalékarányának harmadrésznyire csökkenése is bizonyítja. Valószínűsítjük, hogy a gyermekek még nem képesek évekre előre tekintve meghatározni az akkor fontossá váló értékeket, a jelenben viszont anyagi biztonságuk túlnyomórészt adott, és nem is nekik kell azt biztosítani.

A "kaland, szórakozás" megtartotta ötödik helyét, százalékos aránya azonban növekedett! Ugyancsak növekedett, és mindjárt a duplájára a minimalista igényeket támasztó gyermekek száma. Ezt a nemkívánatos jelenséget a nevelő - oktató munkában fékezni szükséges!

A többi pozitív értékek választási aránya növekvő tendenciát mutat. Bár sorrendiségükben lényeges változások nincsenek, százalékos arányaik nőttek. Ezen a ranghelyen már többen merték vállalni a vezetővé válás vágyát.

Ugyancsak előretört a hatalom, a személyes presztizs kívánása is. A sort itt is a munka kizárólagos életértelme zárja, ami nem ítélnélhető el, hiszen a tartalmas élet, sokoldalú, nem ennyire szimplifikált tevékenységrendszer ad művelőinek.

Harmadik ranghely.

24. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	család	32	15,6
2.	kollektívitás	31	15,1
3.	anyagi biztonság	20	9,7
4.	hatalom, presztizs	18	8,8
5.	kreatívitás	14	6,8
	a munka tárgyi feltételei	14	6,8
6.	kaland, szórakozás	12	5,8
7.	önképzés	11	5,4
	műveltség	11	5,4
8.	adottságok érvényesítése	9	4,4
	önérvényesítés	9	4,4
9.	a munka öröme	7	3,4
	minimalista igények	7	3,4
10.	vezetői ambíciók	4	1,9
	a munka mint az élet kizárólagos értelme	4	1,9
11.	tartalmas munka	2	0,9
összesen:		205	100,0 ⁺

Még mindig a család vezeti a rangsort! A kollektívitás és biztosan tartja második helyét. Az anyagi biztonság is fontosnak mutatkozik még, jóval megelőzve a műveltséget, melyet a harmadik helyről kiszorított. Tovább emelkedett a hatalom és személyes presztizs értéke, és örvendetes, hogy a gyermekek felfedezték maguknak az alkotás a kreativitás értékét, amely végre megelőzte a még mindig vonzó kaland, szórakozás értékét. Emelkedik a munka tárgyi feltételeinek fontossága, az önérvényesítés vágya is.

Lassan a tanulók látókörébe kerül a munka humánuma, esztétikája, öröme, a vezetői ambíciók viszont ismét csökkennek. A tartalmas munka visszaszorulása / és eddigi helyei is/ valószínűleg némi igénytelenséget takarnak, s ezt alátámasztani látszik az is, hogy a minimalista igények százalékaránya alig változik.

Negyedik ranghely.

25. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	kollektívitás	37	18,0
2.	hatalom, presztizs	18,	8,8

a 25. sz. táblázat folytatása

	önképzés	18	8,8
3.	műveltség	17	8,3
	tárgyi feltételek	17	8,3
4.	család	15	7,3
5.	anyagi biztonság	14	6,8
	kreativitás	14	6,8
6.	adottságok érvényesítése	12	5,8
7.	kaland, szórakozás	11	5,4
8.	önérvényesítés	10	4,9
	minimalista törekvések	10	4,9
9.	a munka öröme	8	3,9
10.	vezetői ambíciók	3	1,5
11.	tartalmas munka	1	0,5
	összesen:	205	100,0 ⁺

A legszembetűnőbb változás az egyetértés intenzitáscsökkenésének végefelé, hogy a család elvesztette vezető szerepét és mindjárt a negyedik helyre esett vissza. A kollektivitás viszont magas választási aránnyal felküzdötte magát az első helyre. És ahogyan a munkaértékek előtérbe kerültek, megjelent a második helyen a személyes

presztizs értéke, együttesen az önképzéssel, szorosan utána a műveltséggel, mint a személyes presztizs, a hatalom megszerzésének alapjaival. A vizsgált hetedikeselek körében tehát kimutatható: tudják, /vagy még csak érzik?/ hogy a műveltség megszerzése és fejlesztése feltétele a jobb munkának, és a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt előnyösebb pozíciónak. Ezzel harmonizál az is, hogy egyszerre fontossá váltak a munka tárgyi feltételei is. / 3. hely/ Ez természetes, hiszen kvalifikált munkát általában jobb körülmények között lehet végezni. Mindehhez hozzájárul, hogy a kreativitás, és az adottságok érvényesítése is előtérbe került.

Igy adódhatott, hogy a kaland, szórakozás a hetedik helyre csúszott, százalékos aránya viszont alig csökkent! Növekedett egyidejűleg a minimalista igények százalékaránya. Ezen a ranghelyen polarizálódik, tehát a vizsgált populáció, a törekvők merik vállalni törekvéseiket, a lemaradók pedig nem titkolják minimalista igényeiket.

A munka, mint az élet kizárólagos értelme rövid felvillanása után ezen a ranghelyen már egyáltalán nem kapott szavazatot.

Az ötödik ranghely elemzése azért ígérkezik érdekesebbnek, mert az itt megjelölt értékek közelítik meg legjobban a negatív értékválasztás határát. /Még éppen egyetérték./

26. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	anyagi biztonság	34	16,6
2.	kollektívitás	25	12,2
3.	hatalom, presztizs	21	10,2
4.	minimalista igények	20	9,7
5.	tárgyi feltételek	16	7,8
6.	család	15	7,3
	önképzés	15	7,3
7.	kreatívitás	11	5,4
	adottságok érvényesítése	11	5,4
8.	műveltség	9	4,4
9.	kaland, szórakozás	7	3,4
10.	a munka öröme	6	2,9
11.	önérvényesítés	5	2,4
12.	vezetői ambíciók	4	1,9
	tartalmas munka	4	1,9
13.	a munka mint az élet kizárólagos értéke	2	0,9
	összesen:	205	100,0 ⁺

Az anyagi biztonság fetisizálásának kritikája érződik azon, hogy a "még éppen egyetértek" ranghelyen elsőként jelenik meg értékként. "Annyit emlegetik a felnőttek, hogy biztosan lehet benne valami" mondta az egyik gyermek a kiscsoportos beszélgetések alkalmával. A kollektivitás második helyét viszont nem lehet ezzel magyarázni, hiszen eddig is magas presztízse volt. A harmadik helyre felfutó hatalom, presztízis is azt jelzi, hogy bár eddig volt nála fontosabb, az utolsó választás jogán elismerik, hogy jó ha van.

Az előzőekben említett igénytelenségi irányvonal is bátrabban mutatkozik meg a soha ilyen magas választást meg nem ért minimalista igényekben.

Ha áttekintjük a tárgyi feltételek értékének dinamikáját megnyugtatólag vehetjük tudomásul, hogy a városkörnyéki gyermek^{ek} nem tulajdonítanak neki túlzott jelentőséget. "Minden munka jó, amihez ért az ember, és megkedveli" fogalmazta meg egy másik tanuló. E kijelentés nem talált ott ellenzőre, az értékek között azonban végig mellőzött helyen volt a munka humánuma, öröme. Úgy tűnik, az iskolai munka örömforrásai csak kisszámú gyermek számára csordulnak meg. Ezt érvényesnek érezzük az önérvényesítés esetében is. A vezetői ambíciók itt is a háttérben maradtak, pedig az iskola keretein belül is, a gyermekeknek több mint 1,9 %-a valamilyen szintű aktív

vezetői feladatot kénytelen ellátni. Talán éppen ezért?

A hatodik ranghelytől a tizedikig, a gyermekeknek negatív irányban kellett értékeket választaniuk. Ezzel egyrészt az volt a célunk, hogy kontrolláljuk a pozitív választások realitását, másrészt egyetértünk Váriné Szilágyi, /1978b./ megállapításával, amely szerint " sokkal több a tudatosodó negatív azonosulás, a valamitől való elhatárolódás, mint ahogyan azzal a kutatók, s többek között az értékvizsgáló tesztek számolnak." /Duró Lajos, 1982. alapján/

Biztosak voltunk abban, "hogyan tanulóink egy része könnyebben el tudja magát határolni a negatív példától /"Nekem nem ez a véleményem", "Ezzel nem tudok egyetérteni", stb./, mint amennyire képes biztonságosan tájékozódni a számára nem mindig eléggé világos pozitív értékek világában." /Duró Lajos, 1982./

A legkisebb intenzitású elutasítások tehát a következő strukturát mutatják:

27. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	hatalom, presztizs	30	14,6

a 27. sz. táblázat folytatása

2.	minimalista igények	29	14,1
3.	kaland, szórakozás	24	11,7
4.	kollektívitás	18	8,8
5.	a munka tárgyi feltételei	17	8,3
6.	a munka mint az élet kizárólagos értelme	14	6,8
7.	anyagi biztonság	13	6,3
8.	vezetői ambíciók	12	5,8
9.	műveltség	11	5,3
10.	kreatívitás	10	4,9
11.	adottságok érvényesítése	8	3,9
12.	önérvényesítés	5	2,4
13.	család	4	1,9
	tartalmas munka	4	1,9
	a munka öröme	4	1,9
14.	önképzés	2	0,9
összesen:		205	100,0 ⁺

A legenyhébb elutasítás ranghelyén a hatalom, presztizs érték a vezető helyet foglalja el. Ebben az összetett értékekben a tanulók nagyrésze a hatalom összetevőt utasította el, ami demokratikus társadalmi formánkban helyénvaló.

Bár hatalom ebben a társadalomban is szükségszerűnek látszik, a gyermekek ebben mégis valami negációt látnak, hiszen a tömegkommunikációban, a környezetünkben leginkább a hatalommal való visszaéléseket hangoztatják, a hatalom pozitív jegyei - mint természetes megjelenési formák - háttérben maradnak.

Az is pozitívum, hogy a minimalista igények, valamint a kaland, szórakozás ilyen előkelő helyet foglalnak el az elutasítások sorában.

Nem lehetünk elégedettek viszont azzal, hogy a kollektivitás a negyedik helyre került, hiszen a választások között igen jó pozíciókban szerepelt. Ezen legfeljebb az enyhít, hogy ez a ranghely még nem nagy intenzitású elutasítást jelent.

A pozitív értékekre adott csökkenő számú szavazatok megerősíteni látszanak a választások során kialakult tendenciákat. Érdeklődésünkre tarthat számot még az, hogy a tartalmas munka, és a munkaöröm elutasításának csekély volta, összehasonlítva a választások szintén csekély számával, ennek az értéknek a viszonylagos közömbösségét mutatja a gyermekek számára.

Hetedik ranghely.

28. sz. táblázat.

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	minimalista igények	36	17,6
2.	hatalom, presztizs	34	16,6
3.	vezetői ambíciók	20	9,7
4.	kollektívitás	19	9,2
5.	kaland, szórakozás	17	8,3
6.	a munka mint az élet kizáró- lagos értelme	15	7,3
7.	a munka tárgyi feltételei	14	6,8
8.	anyagi biztonság	9	4,4
9.	adottságok érvényesítése	8	3,9
10.	műveltség	7	3,4
	kreatívitás	7	3,4
11.	önképzés	6	2,9
12.	önérvényesítés	4	1,9
	a munka öröme	4	1,9
13.	tartalmas munka	3	1,4
14.	család	2	0,9
összesen:		205	100,0 ⁺

Előretört a minimalista igények elutasítása. Ez igen pozitívan értékelhető. A hatalom, presztizs elutasítása a második helyre került, de százalékos aránya emelkedett az előzőekhez képest. A vezetői ambíciók elutasítását is magasnak tartjuk. Érthetetlenül tartja a negyedik helyét a kollektivitás elutasítása is. A kaland, szórakozás értéke csökken. Továbbra is ellenszerves a munka kizárólagos életértelmét deklaráló érték. A további sorrend kis eltérésekkel az előző ranghely állásával adekvát, a békés családi élet utolsó helyre kerülése egyezik a választott értékek közötti első helyével.

Nyolcadik ranghely.

29. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	minimalista igények	35	17,0
2.	a munka tárgyi feltételei	23	11,2
3.	kaland, szórakozás	21	10,2
	kollektivitás	21	10,2
4.	a munka mint az élet kizárólagos értelme	16	7,8
5.	vezetői ambíciók	15	7,3
6.	hatalom, presztizs	14	6,8

a 29.sz. táblázat folytatása

7.	adottságok érvényesítése	12	5,8
8.	anyagi biztonság	11	5,4
9.	tartalmas munka	9	4,4
10.	műveltség	7	3,4
	kreativitás	7	3,4
11.	önérvényesítés	6	2,9
12.	önképzés	5	2,4
13.	család	2	0,9
14.	a munka öröme	1	0,5
összesen:		205	100,0 ⁺

Az elutasítások közepesen erős szintjén is a minimalista igények elvetése szerepel vezetőként. A második helyen a munka tárgyi feltételeinek jelentőségét tagadják, ami megfelel a korábbi választásaik tapasztalatának. Jó, hogy a kaland, szórakozás még mindig magas szavazatot élvez, sőt az előző táblázatban elfoglalt helyéről előbbre mozdult. A kollektívitás tagadásának további előretörése viszont határozott értékzavart jelez. A vezetői ambíciók tagadásának aránya csökkent, de még mindig magas. A hatalom, presztizs iránti ellenszerv csökkent, az adottságok képességek érvényesítésének vágya szintén

csökkent az előző pozícióhoz képest. Kissé nőtt, az anyagi biztonság fontosságának tagadása. A további értékek között lényeges mozgás nem tapasztalható, utolsó helyeken ismét a munkaöröm és a család áll.

Kilencedik ranghely

30. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	minimalista igények	48	23,4
2.	a munka tárgyi feltételei	25	12,2
3.	hatalom, presztizs	23	11,2
4.	vezetői ambíciók	17	8,2
5.	kaland, szórakozás	16	7,8
6.	kollektívitás	14	6,8
7.	anyagi biztonság	12	5,8
8.	adottságok érvényesítése	9	4,4
9.	kreatívitás	8	3,9
10.	tartalmas munka	6	2,9
11.	a munka mint az élet kizáró- lagos értelme	5	2,4
	műveltség	5	2,4
	önképzés	5	2,4

a 30. sz. táblázat folytatása

12.	a munka öröme	4	1,9
	önérvényesítés	4	1,9
	család	4	1,9
	összesen:	205	100,0 ⁺

A minimalista igények elutasítási százaléka tovább növekedett. A munka tárgyi feltételeinek a gyermekek számára jelentéktelen volta továbbra is hangsúlyosan jelentkezik, helyét megtartva, növekvő szavazatszámmal. A hatalom, és a vezetői ambíciók elutasítása itt már konzekvensnek érződik. Lejjebb szorult a kaland, szórakozás fontosságának tagadása.

A kollektivitással kapcsolatos visszahúzódnak csökkent, az anyagi biztonság pedig tartja helyét a középmezőben.

A tíz alatti szavazatot kapott értékek között egy észrevételre érdemes változás van, a munka, mint az élet kizárólagos értelme a 11. helyre vonult vissza. Ez azonban nem az ezzel való rokonszenv növekedését jelenti, legfeljebb azt, hogy az erősebb elutasítást jelentő ranghelyre tartalékolják azok, akik ezt az

értéket nem vallják magukénak.

A tizedik ranghely a legerősebb elutasításokat gyűjti össze. /A legkevésbé sem értek egyet./ Itt az értékek sorrendje a következő képet mutatja:

31. sz. táblázat

sorrend	érték	előfordulások száma	%-a
1.	hatalom, presztizs	56	27,3
2.	minimalista igények	48	23,4
3.	a munka mint az élet kizárólagos értelme	17	8,3
4.	a munka tárgyi tartalmi	16	7,8
	vezetői ambíciók	16	7,8
5.	anyagi biztonság	13	6,3
6.	kaland, szórakozás	9	4,4
7.	önképzés	7	3,4
8.	műveltség	5	2,4
9.	tartalmas munka	4	1,9
	kreativitás	4	1,9
	kollektivitás	4	1,9
10.	család	3	1,5
11.	adottságok érvényesítése	2	0,9
12.	önérvényesítés	1	0,5

a 31. sz. táblázat folytatása

13.	a munka öröme	<u>0</u>	<u>0,0</u>
	összesen:	205	100,0 ⁺

A hatalom, személyes presztizs fontosságának tagadása igen nagy százalékos aránnyal tört az élre. Magyarázatát már előbb megkíséreltük megfogalmazni. Igen jó értéktudati szintnek minősíthető, hogy a minimalista törekvések ilyen nagy arányú elutasítást kaptak. Azon sem kell keseregnünk, hogy a munkát nem tartják a megkérdoztetek kizárólagos életcélnak, hiszen társadalmi törekvéseink közöttta munka, mint az életöröm egyik és nem kizárólagos forrása szerepel.

A munka tárgyi feltételeinek fontosságát véleményünk szerint még nem tudják helyesen megítélni tanulóink, hiszen tapasztalataik ebben a kérdésben jóformán nincsenek. /Az előzőekben szóltunk arról, hogy sajnos még szüleik munkáját sem ismerik eléggé!/

Az anyagi biztonságra törekvés még nem számottevő értékrendjűkben, esetűkben a kaland, szórakoztató munka nagyobb kívánatosságnak örvend.

Az ezután következő társadalmilag fontos értékek elutasítása minimális, és ez egyértelműen pozitív értéktudat feltételezését teszi lehetővé.

Összefoglalásul elkészítettük a választások és elutasítások összegző táblázatát. A jelzőszámokat úgy kaptuk meg, hogy az összes választásból kivontuk az összes elutasítások számát, így eredményül pozitív és negatív számokat kaptunk, melyek alkalmasak arra, hogy a választható értékek szimpátia-sorrendjét felállíthassuk. A feltüntetett százalékok, a szimpátiaindex és a 205 fős létszám arányát jelzik. Az egyes értékek választását az elutasítást számszerűleg összegző grafikont a VIII. sz. melléklet tartalmazza.

32. sz. táblázat

sorrend	érték	szimpátia index	%
1.	boldog, békés családi élet	+ 144	70,24
2.	a közösség érdekében kifejtett tevékenység, kollektivitás, társas aktivitás	+ 77	37,56
3.	anyagi biztonság	+ 71	34,63
4.	önképzés, fejlődés lehetősége	+ 43	20,97
5.	műveltség	+ 39	19,02
6.	a munka humánuma, esztétikája öröme	+ 16	7,80
7.	az adottságok, képességek érvényesítése	+ 11	5,36
8.	kreativitás	+ 10	4,87

a 32. sz. táblázat folytatása

9.	önérvényesítés a munkában	+	8	3,90
<hr/>				
10.	tartalmas munka	-	9	4,39
11.	kaland, szórakozás	-	28	13,65
12.	a munka tárgyi feltételei	-	32	15,60
13.	a munka mint az élet kizárólagos értelme	-	58	28,29
14.	vezetői ambíciók	-	62	30,24
15.	hatalom, személyes presztizs	-	83	40,48
16.	minimalista igények	-	147	71,70

A százalékok, viszonyszámok arányai lévén nem összeadhatók.

Az összesítés szerint is magas presztizzsel szerepel első helyen a boldog család értéke. Ez egyúttal társadalmi céljainkkal, tehát pozitívnak minősítjük. Ugyancsak méltó helyére került a "hányatott sorsú" kollektívitás, a végső pozitív kicsengés végülis elégedettséget okoz, a körülötte lévő bizonytalanságokra azonban fel kell figyelni.

A további pozitív ranghelyek is adekvátak társadalmi törekvéseinkkel, és a minta értéktudatának megfelelőségét mutatják.

A negatív ranghelyek között azonban van mire fel-

figyelni! Örvendetes az, hogy valamennyi negatív érték ebbe a szférába került. Nem szerencsés viszont az, hogy a tartalmas munka, ha kis szavazattöbbséggel is, az elutasított értékek közé került. Ez a választás egy igénytelenségi tendenciát jelez, mely már előbb, más vonatkozásban is feltűnt.

Végül a legnagyobb problémának tartjuk a vezetői ambíciók és a hatalom, személyes presztizs nagyarányú elutasítását. Ha a két értéket összevontan vizsgáljuk, ami azért is indokolt, mert a hatalom, a személyes presztizs többnyire a vezetői beosztásokkal jár együtt, 70,73 %-os elutasítást kapunk, ami alig marad el a minimalista igények elvetésétől.

A minimalista igények legnagyobb arányú kiközösítése az értékek közül, elégedettségre ad okot.

V. ÖSSZEFOGLALÁS, TANULSÁGOK

Munkánk végeztével megállapítjuk, hogy a kidolgozott mérőeszköz alkalmas volta munkahipotézisben felvetett kérdések tisztázására.

Feltételeztük, hogy "Az általános iskolás tizenhárom- tizennégy éves tanulók pályaválasztási értékorientációi erősen függenek a családjaik társadalmi munkamegosztásban elfoglalt szociológiai pozíciójától."

A vizsgálat során feltételezésünk beigazolódtott, azzal a kiegészítéssel, hogy a szülők pozíciói mellett, legalább ugyanolyan erősséggel hatnak a gyermekek értékorientációjára az őket körülvevő szociális környezetből áradó befolyásoló tényezők. Ez a megállapítás viszont cáfolja második feltételezésünket. Az iskola által közvetített hivatalos értékrend is jelentős alakító hatású lehet, a jól organizált iskolai közösségben.

Nem igazolódtott be teljesen az a hipotézisünk sem, hogy a pályaválasztási értékek között első helyen van az anyagi biztonság elérésére való törekvés. Első helyre a család került, viszont az anyagi biztonság a maga harmadik helyével mégsem mond ellent alapfeltételezésünknek.

A vizsgálat során egy sor olyan jelenségre figyeltünk fel, melynek megoldása az iskolai nevelő munkában sürgető igényként jelentkezik.

A pályaválasztást segítő munkában törekedni kell arra, hogy a gyermekek a jelenleginél több útját ismerjék a társadalmi mobilitásnak. Igényszintjük növelésével el kell érni, hogy lehetőségeiket minél jobban kihasználva akarjanak magasabb társadalmi régiókba emelkedni.

A személyiségfejlesztés során nagyobb figyelmet kell fordítani a társadalmilag preferált értékek beépítésére, a helyes értéksorrend kialakítására.

Küzdeni kell a minimalista, nihilista értékek elterjedése ellen, és igyekezni kell a közömbössé váló gyermekeket kimozdítani bezártságukból.

Egyéni foglalkozás keretében vizsgálni kell azokat az eseteket, amikor a gyermek alacsonyabb társadalmi presztizsű pályát kíván választani szüleinél, vagy saját képességeinél, és ha ez nem objektív szükségszerűség, hozzá kell őt segíteni ahhoz, hogy legalábbis a szülők szintjét megtartsa.

Az osztályfőnökök szervezzék jobban osztályaikban a személyre szóló pályaválasztási tanácsadást, ehhez első-sorban a szaktanárok aktív közreműködését igyekezzenek megszerezni.

Fel kell figyelni a tanulók értékrendjében előforduló zavarokra, esetünkben a kaland, szórakozás, és a kollektívitás értéke körül alakult ki némi bizonytalanság a közbülső ranghelyeken, és idejében a helyes irányba kell terelni a bizonytalan ranghelyű értékeket a gyermekek tudatvilágában.

Pozitívnak tartjuk a gyermekek értéksorrendjében azt, hogy nyugodt családi háttérrel, a közösség segítségével és javára, anyagi biztonságból kívánnak dolgozni. Az is pozitívum, hogy ha a fenti feltételek adottak, a munka tárgyi feltételeit már nem is tartják annyira fontosnak. Secord, Backman, /1972./ említ olyan kísérletet, melyben a kollektívitás és a munkakörülmények összefüggéseit vizsgálták. Az eredmény egyezik kutatásunkkal: ha a munkatársak jó közösséget alkotnak, a munkakörülmények romlása nem okozza a termelés visszaesését!

Feltétlenül elgondolkoztató probléma, hogy a vizsgált gyermekek nem akarnak vezetők lenni! A jelenség nem-

csak a gyermekek szintjén, hanem a társadalom más területein is jelentkezik. Hadd igazoljuk ezt egy példával!

Dr. Kuknyó János a Szabolcs - Szatmár megyei Tanács művelődésügyi osztályának vezetője így nyilatkozott:

"Nem vagyunk káderbőségben. Most is van néhány iskolánk, amelyekben új igazgatót keresünk. Nem könnyű feladat, mert gyakran azok sem vállalják el ezt a tiszteletet, akik alkalmasak lennének rá. Érthetetlen előttünk a tiltakozásuk, mert láthatóan az igazgatói székbe termettek. ... Legtöbbször azzal utasítják vissza ajánlatunkat, hogy ők csak a szakjuk irányításához értenek, /ez nyilvánvalóan ürügy! - közbevetés tőlem-/ illetve ismerik az igazgatók tenni-valóit, nem kérnek belőle. Pedig a kedvező az volna, ha iskolánként ketten-hárman is pályáznának az igazgatóságra." /Novák Gábor, 1984./

A fiatalok tehát félnek a feladatoktól, amibe nem nyugodhatunk bele, hiszen politikai kérdés az, hogy a munkásosztály gyermekei állandóan frissítsék a vezetői posztokon is a munkásosztály ideológiájának megvalósulását!

A kutatás lefolytatása során több vonatkozásban közvetlen segítségére is voltunk a munkaterület iskoláiban dolgozó kollégáknak. Egyrészt felhívtuk figyelmüket a tanulók személyiséglapjainak pályavá-

választási vonatkozásaira, másrészt az osztályok értékeorientációs indexének kiszámításával segítettük az osztályfőnököket az osztályaik csoportkohéziójának megmutatásában. Mivel ezek a területek nem tartoztak szorosan kutatási területünkhöz, dolgozatunkban nem kerültek részletezésre. Részeredményeinkkel segítettük az igazgatókat az őszi nevelési értekezletek anyagának összeállításában is.

Munkánk tényfeltáró jellegéből következik, hogy egy sor olyan kérdést is felvet, amelyekre a dolgozat keretében nem tudtunk megválaszolni, vagy feltételezésekre szorítkoztunk. Ezek a nyitott kérdések és feltételezések azonban újabb kutatások kiinduló pontjai, munkahipotézisei lehetnek.

Végezetül hálás szívvel köszönjük mindazoknak a segítségét, akik munkánk előkészítésében és elkészültében önzetlenül közreműködtek.

VI. MELLÉKLETEK

I. sz. melléklet

Azonosítási szám:

1. sz. kérdőlap

1. Név:
2. Iskola:
3. Osztály:
4. Édesapád foglalkozása:
.....
munkahelye:
5. Édesanyád foglalkozása:
.....
munkahelye:
6. Ha más felnőttek is élnek veletek együtt, nevezd meg
őket is, és írd le mi a foglalkozásuk!
7. Van-e különleges érdeklődési köröd, hobbyd?
8. Ha igen, mi az?
9. Mit tartasz az életben a legfontosabbnak?
.....

Kitől kaptál tanácsot?	Milyen pályát ajánlott neked?	Mivel indokolta?

III. sz. melléklet

Azonosítási szám:

3. sz. kérdőlap

Rajzold le magad, amint 10 év múlva a munkahelyeden dolgozol!

IV. sz. melléklet

4. sz. kérdőlap

Én olyan életpályát szeretnék választani, amelyik:

1. Biztosítja, hogy jó anyagi körülmények között éljek.
2. Nagy felelősséget ró rám.
3. Sok tanulással jár, mert okos, képzett ember akarok lenni.
4. Hatalmat biztosít nekem.
5. Szórakoztató számomra.
6. Kalandos életet ígér.
7. Lehetővé teszi, hogy másokat irányítsak.
8. Minden időmet leköti.
9. Lehetőséget ad kiemelkedő alkotások létrehozására.
10. Segíti, hogy mellette boldog családi életet éljek.
11. Kívívja számomra, hogy szeressenek az emberek.
12. Segít nekem a világ tökéletes megismerésében.
13. Lehetőséget ad, hogy másokon segítsek.
14. Békés, nyugodt életet ígér.
15. Nekem is részt kínál a technika fejlesztéséből.
16. Örömet tartogat számomra.
17. Megbecsült emberré tesz.
18. Hozzásegít, hogy hazámnak hírnevet szerezzek.
19. Alkalmat ad testi erőm kamatoztatására.
20. Kézügyességen, és ügyes mozgáson alapszik.
21. Magas szintre fejleszti szakmai tudásomat.
22. Nagyfokú önállóságot biztosít a munkafeladatok végzésében.

23. Lehetővé teszi, hogy munka közben egyéni elgondolásaimat is kipróbálhassam.
24. Lehetőséget ad ismeretlen, új munkafeladatok megoldására.
25. Nemcsak testi erőt, hanem tudást is igényel.
26. Biztosítja, hogy kivívjam társaim elismerését.
27. Olyan, hogy a munkahelyemen kívül is megbecsülést szerez számomra.
28. Az egész társadalom előtt nagyra értékelt.
29. Nap mint nap új izgalmakat tartogat számomra.
30. Szép alkotások készítéséhez segít hozzá.
31. Tiszta gondozott szerszámokkal, gépekkel végezhető.
32. A legkorszerűbb technikán alapul.
33. Jól megfizetik.
34. Kiemelkedő életfeltételeket nyújt számomra.
35. Igaz barátokból álló munkahelyen végezhető.
36. Biztosítja vezetőim és munkatársaim szeretetét, megbecsülését.
37. Lehetőséget ad, hogy elősegítsem a közösség /brigád, munkacapat/ munkafeltételeinek javítását.
38. Betekintést enged a munkahely problémáinak megoldásába.
39. Megengedi, hogy munkatársaim mindig számíthassanak rám gondjaik megoldásában.
40. Lehetővé teszi, hogy sok társadalmi munkát végezzek.
41. Védett, meleg helyen végezhető.
42. Tiszta munkát biztosít.
43. Nem jár sok tanulással.

44. Olyan, hogy mindig pontosan megmondják mit csináljak,
s azt hagyják nyugodtan elvégezniem.
45. Könnyű, problémamentes munkát ígér.
46. Lehetőséget nyújt továbbtanulásra, továbbfejlődésre.

V. sz. melléklet

Azonossági szám:

Válaszlap a 4. számú kérdőlaphoz .

A legnagyobb mértékben egyetérték.

Még éppen egyetérték

Nem értek egyet.

Legkevésbé sem értek egyet.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

VI. sz. melléklet

A kutatás szinterein kialakult általános életértékek
összegzése

sorrend	érték	fiú	lány	együtt
1.	tanulás, művelődés	43	56	99
2.	munka, munkasiker	31	19	50
3.	család, családi élet	19	25	44
4.	béke	14	15	29
5.	egészség	13	7	20
6.	jó élet	5	10	15
7.	szórakozás	5	8	13
8.	jó szakma, jó állás	8	2	10
	szeretet, megértés	3	7	10
9.	sport	4	3	7
10.	becsület	2	3	5
11.	az élet	2	2	4
12.	a közösség	1	2	3
13.	boldogulásra törekvés	1	1	2
14.	nem válaszolt.	5	3	8

VII. sz. melléklet

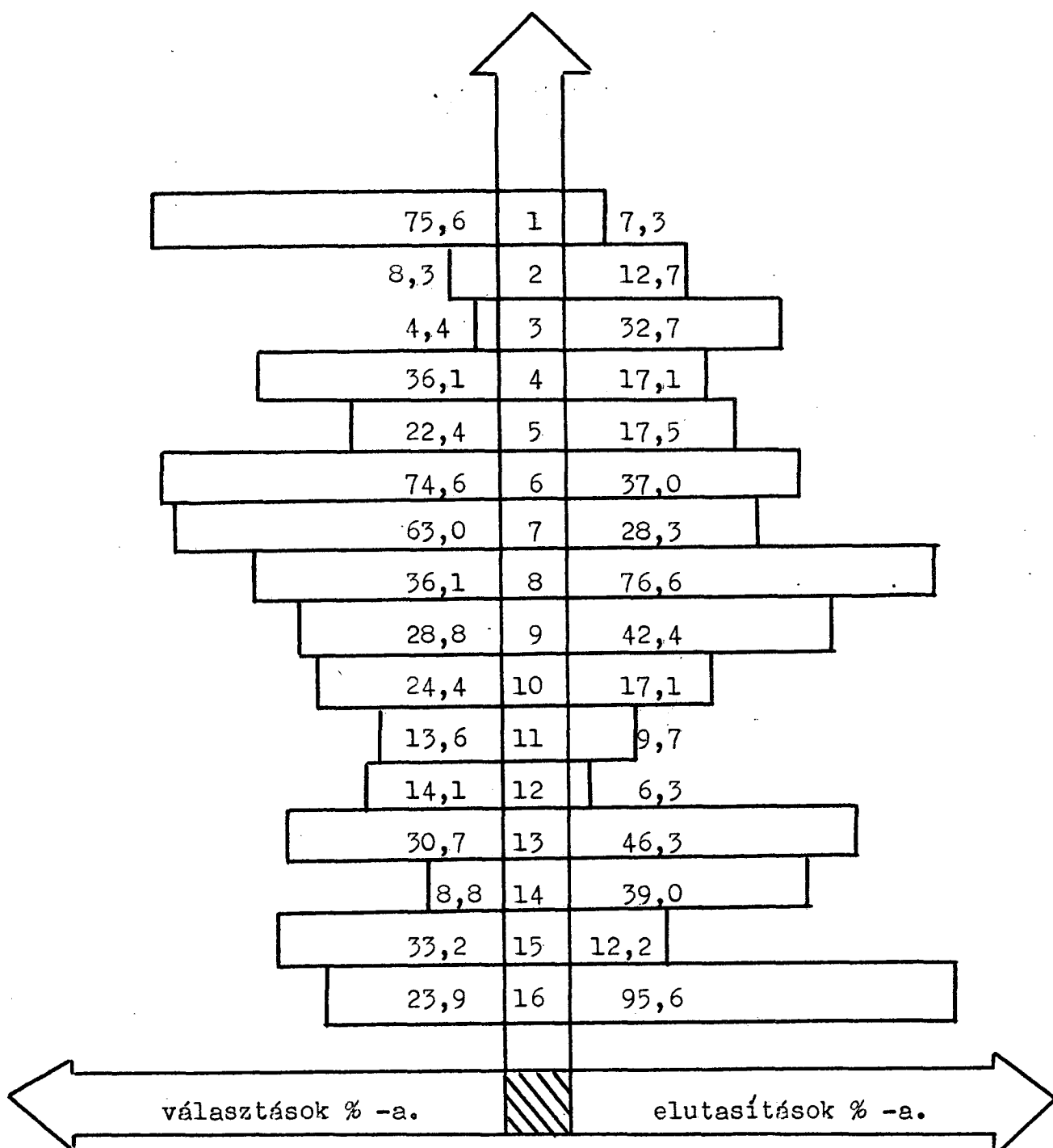
A szülők jelenlegi és a gyermekek tervezett helye a társadalmi munkamegosztásban.

pozíció	szülők		gyermekek	
	száma	%-a	száma	%-a
vezető értelmiségi	5	1,3	2	1,0
beosztott értelmiségi	32	8,2	36	17,6
közvetlen termelésirányító ⁺	22	5,6	5	2,4
szakmunkás	217	55,5	146	71,2
betanított munkás	51	13,0	9	4,4
segédmunkás	64	16,4	7	3,4
összesen:	391	100,0	205	100,0

+ A pozíció megállapítása a gyermekek esetében nem egészen pontos.

VIII. sz. melléklet

A pályaválasztási értékek választása és elutasítása

A százalékok viszonzyszámok, tehát nem összeadhatók.

Az értékkörök számozása

1. boldog, békés családi élet
2. tartalmas munka
3. a munka mint az élet kizárólagos értelme
4. műveltség
5. kreativitás
6. a közösség érdekében kifejtett tevékenység, kollektivitás, társas aktivitás
7. anyagi biztonság
8. 8. hatalom, személyes presztizs
9. kaland, szórakozás
10. az adottságok, képességek érvényesítése
11. önérvényesítés a szakmában, munkában
12. a munka humánuma, esztétikája, öröme
13. a munka tárgyi feltételei
14. vezetői ambíciók
15. önképzés
16. minimalista igények

Felhasznált irodalom

1. ALLPORT, GORDON W, 1980, A személyiség alakulása.
Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
2. ANCSEL ÉVA, 1982, Az értékek változása és az ifjúság.
Köznevelés, október 29. 6 - 7. old.
3. ARHANGELSZKIJ, L. szerk. 1982, Szocializmus és személyiség. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
4. AZ ÁLLAMI OKTATÁS HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK FELADATAI,
1973, /Válogatott dokumentumok gyűjteménye/
Kézirat, Tankönyvkiadó, Budapest.
5. AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI NEVELÉS ÉS OKTATÁS TERVE, 1977,
I. kötet, Országos Pedagógiai Intézet,
Budapest,
6. DR. ÁGOSTON GYÖRGY, 1973, Neveléstudomány. II. kiadás.
Tankönyvkiadó, Budapest.
7. ÁGOSTON - NAGY - OROSZ, 1974, Mérések módszerei a pedagógiában. II. bővített kiadás.
Tankönyvkiadó, Budapest.
8. BEDECS ÉVA, 1984, Személyi száma: 2.
Magyarország, február 5. 29. old.
9. CLAUS, G. dr. - dr. H. HIEBSCH, 1965, Gyermekpszichológia. II. kiadás.
Akadémiai Kiadó, Budapest.

10. COX, D.F. 1974, Az információs érték vizsgálata: tanulmány a fogyasztói döntésekről. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. Remlámpszichológia, 297 - 308 old.
11. CZINEGE GÁBOR, 1980, a, A gimnáziumi tanulók pályaválasztási értékkorientációi. /A Dr. Duró Lajos és Dr. Zakar András szerk. 1980. Vizsgálatok a pályaválasztási értékkorientáció körében, c. kötetben./
12. CZINEGE GÁBOR, 1980 b, Gimnáziumi tanulók pályaválasztási értékkorientációi. Bölcsészdoktori értekezés, JATE, Szeged.
13. CSALOG JUDIT, 1984, Fegyelem, érték, tekintély. Élet és Tudomány, február 17. 198 - 199. old.
14. CSAPÓNÉ MARÁCZY ALBERTINA, 1981, Főiskolai hallgatók pályaválasztási indítékainak vizsgálata. Pályaválasztás, 4. 17 - 20. old.
15. CSAPÓ SÁNDOR, 1976, A családi életre nevelés programjának tervezése. Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet kiadása, Szolnok.
16. CSAPÓ SÁNDOR, 1979, A családok légkörének hatása a tanulók beilleszkedésére az osztályközösségbe. Szakdolgozat, JATE, Szeged.
17. CSEBÜSEVA, V.V. 1974, A munkaoktatás pszichológiája, Tankönyvkiadó, Budapest.

18. CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ - FERGE ZSUZSA, 1975, A szociológiai felvétel módszerei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
19. CSEPELI GYÖRGY, 1981, A kísérleti társadalomlélektan főárama. Gondolat Kiadó, Budapest.
20. CSIRSZKA JÁNOS, 1966, Pályalélektan. Gondolat Kiadó, Budapest.
21. DANCs ISTVÁN, 1979, Pályaválasztási döntést befolyásoló tényezők szakmunkástanulók körében. Pályaválasztás, 1 - 2. 34 - 38. old.
22. DANCs ISTVÁN, 1979 b, Önértékelésvizsgálat pályakezdő munkásfiatalok körében. Magyar Pszichológiai Szemle, 2. 115 - 128. old.
23. DANCs ISTVÁN, 1980, Szakmunkástanulók értékorientációja. I. rész. Pályaválasztás, 1. 30 - 35. old.
24. DANCs ISTVÁN, 1981, Szakmunkástanulók és szakközépiskolások vonatkoztatási kereteinek vizsgálata. Pályaválasztás, 3. 3- 12. old.
25. DANCs ISTVÁN, 1981 b, Szakmai és tanulási motivációt befolyásoló tényezők vizsgálata szakközépiskolás fiatalok körében. Pályaválasztás, 4. 29 - 36. old.
26. DANCs ISTVÁN, 1982, Tanm^hhelyi csoportok értékorientációjának egysége a nevelői aktivitás és a csoportkohézió függvényében. Pályaválasztás 1. 17 - 24. old.

27. DURÓ LAJOS, 1967, A személyiség megismerése - hivatástudat - alakíthatóságának vizsgálata. Magyar Pszichológiai Szemle, 4. 513-526.old.
28. Dr. DURÓ LAJOS és Dr. ZAKAR ANDRÁS szerk. 1980, Vizsgálatok a pályaválasztási értékorientáció körében. Bács-Kiskun megyei Pályaválasztási Tanácsadó Intézet, Kecskemét.
29. DURÓ LAJOS, 1982, Az értékorientáció pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominata Sectio Pedagogica et Psychologica 24. Szeged.
30. ENGLÄNDER TIBOR vál, 1974, Üzempszichológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
31. GAZSÓ FERENC - PATAKI FERENC - SÁNTHA PÁL -VÁRHEGYI GYÖRGY, 1970, Pályák vonzásában. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest.
32. GÁSPÁRNÉ ZAUNER ÉVA, 1978, Mondásválasztás. Pedagógiai pszichológiai módszer a személyiség értékrendszerének megismerésére. Akadémiai Kiadó, Budapest.
33. GERÉB GYÖRGY - VERÓK ISTVÁN, 1963, Pályaválasztási indítékok lélektani vizsgálata általános iskolai tanulóknál. Szeged, /különnyomat/

34. Dr. GOSZTONYI MÁRTA - Dr. CSOMA VILMOS szerk. 1976,
A pályaválasztást előkészítő munka
lehetőségei az általános iskola 1 - 4.
osztályában. OPTI. Budapest.
35. HAJÓS ELEMÉR, 1957, Kamaszország. Medicina, Budapest.
36. HAJTMAN BÉLA, 1975, Matematikai statisztika.
Tankönyvkiadó, Budapest.
37. HALMI GYÖRGY, 1982, Prepubertás korúak pályamotivá-
ciós strukturája. Pályaválasztás, 4.
28 - 34. o.
38. Dr. HARSÁNYI ISTVÁN, 1971, A tanulók megismerése.
II. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
39. HAVAS OTTÓNÉ szerk. 1970, Pályaválasztási felelősök
kézikönyve. OPTI, Budapest.
40. HENRY , H. 1974, Mi a motívumkutatás? Közgazdasági
és Jogi Könyvkiadó, Budapest. Reklám-
pszichológia, 131 - 145. old.
41. Dr. ^RHEMANN ALICE, 1982, Emberré nevelés. II. felújít-
ott kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
42. HERSKOVITS MÁRIA, 1976, Az igényszintvizsgálat fel-
használása a pályaválasztási tanácsadás-
ban. Akadémiai Kiadó, Budapest.
43. JAVASLAT A KÖZOKTATÁS FEJLESZTÉSÉRE, 1983, Köznevelés,
szeptember 16. 3 - 15. old.

44. KELEMEN LÁSZLÓ, 1981, Pedagógiai Pszichológia.
Tankönyvkiadó, Budapest.
45. KLEIN SÁNDOR, 1980, Munkapszichológia. Gondolat
Kiadó, Budapest.
46. KON, I. SZ. 1979, Az ifjúkor pszichológiája,
Tankönyvkiadó, Budapest.
47. KOVALJOV, A. G. 1974, Személyiséglélektan.II.kiadás.
Tankönyvkiadó, Budapest.
48. KOVÁCS DÉNES, 1984, Pályakezdő fiatalok. Bér és kere-
seti viszonyok. Népszabadság, február 21.
4. old.
49. KOZMA TAMÁS, 1977, A nevelésszociológia alapjai.
Tankönyvkiadó, Budapest.
50. KÖPECZI BÉLA, 1984, Érték és kultúra. Élet és Tudomány,
február 3. 134 - 135. old.
51. KUTAS JÁNOS - VÁMOS DÓRA, 1981, A pályaválasztás tár-
sadelmi-gazdasági kérdéseiről. Pályaválasztás,
1. 3-6. o.
52. LELKESNÉ BÁLINT MARGIT - M.SIMON ISTVÁN, 1981,
Tanárszakos egyetemi hallgatók pályaválasz-
tási motívumai. Pályaválasztás 1. 12 - 16.old.
53. LEONTYEV, A.NY. 1979, Tevékenység, tudat, személyiség.
Gondolat Kiadó - Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

54. LEPSÉNYI IMRE, 1982, A 13 - 14 éves tanulók általános érdeklődési képe és pályae érdeklődése. Pályaválasztás, 3. 25 - 30. old.
55. LEWIN, KURT, 1975, Csoportdinamika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
56. LICK JÓZSEF, 1983, Munkaerkölcs ma és holnap. Népszabadság, április 12. 4. old.
57. MÉREI FERENC, 1971, Közösségek rejtett hálózata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
58. MÉREI FERENC - V. BINÉT ÁGNES, 1976, Gyermeklélektan. III. kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest.
59. NAGY REZSŐNÉ, 1981, Családi értékek tükröződése egy fiatal pályaválasztásában. Pályaválasztás 4. 27 - 28. old.
60. NOVÁK GÁBOR, 1984, A közoktatás múltja és jelene Szabolcs-Szatmár megyében. Beszélgetés Dr. Kuknyó Jánossal, a megyei tanács művelődési osztályának vezetőjével. Köznevelés, január 20. 3-5 old.
61. PATAKI - HUNYADI, 1972, A csoportkohézió. Akadémiai Kiadó, Budapest,
62. PATAKI FERENC szerk. 1976, Pedagógiai szociálpszichológia. Gondolat Kiadó, Budapest.
63. PATAKI FERENC, 1977, Társadalomlélektan és társadalmi valóság. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

64. PATAKI FERENC vál, 1980, Csoportlélektan. II. bővített átdolgozott kiadás. Gondolat Kiadó Budapest.
65. RADNAI BÉLA szerk. 1968, Alkalmazott pszichológia. 2. kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest,
66. RÁKOSI GÁBORNÉ szerk. 1982, Pályapedagógiai feladatok az általános iskolában. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.
67. Dr. RITOÓK PÁLNÉ - Dr. TAKÁCS MÁRTA, 1967. Pályaválasztási szaktanácsadás. Munkaügyi Minisztérium kiadása, Budapest.
68. Dr. RITOÓK PÁLNÉ szerk. 1979, Munkára és pályára nevelés II. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
69. RÓKUSFALVY PÁL, 1969, Pályaválasztás, pályaválasztási érettség. /A pályaválasztás előkészítésének pedagógiai pszichológiai problémái/ Tankönyvkiadó, Budapest.
70. Dr. RÓKUSFALVY PÁL, 1972, Bevezetés a munkapszichológiába. Tankönyvkiadó, Budapest.
71. RUBINSTEIN, SZ.L. 1979, Az általános pszichológia alapjai. V. kiadás. Akadémia Kiadó, Budapest.
72. Dr. SALAMON JENŐ, 1976, Fejlődéslélektan. 9. változatlan utánnyomás. Tankönyvkiadó, Budapest.
73. SECORD, P.F. & BACKMAN, C.W. 1972, Szociálpszichológia. Kossuth Könyvkiadó, - Mezőgazdasági Könyvkiadó, Budapest.

74. SCHÜTTLER TAMÁS, 1982, A pályaválasztás indítékainak vizsgálata I. rész. Pályaválasztás 3. 14 - 21 old.
75. SCHÜTTLER TAMÁS, 1982 b, A pályaválasztás indítékainak vizsgálata II. rész. Pályaválasztás 4. 13 - 24. old.
76. SZUNYOGH SZABOLCS, 1982, Társadalmi értékrend és pályaválasztás, Népszava, november 25. 3.old.
77. VASS LAJOSNÉ, 1984, Iskolánk pályaválasztási munkájának eredményei és gondjai. Osztályfőnöki komplex tanfolyam záródolgozata, kézirat, Tószeg.
78. VÖLGYESY PÁL, 1976, A pályaválasztási döntés előkészítése. Tankönyvkiadó, Budapest.
79. ZAKAR ANDRÁS, 1979, Az elsőosztályos középiskolai tanulók pályaválasztási szándékának értékkorientációs tényezői. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Sectiő Pedagogica et Psychologica. 21. 103 - 129. old.
80. ZAKAR ANDRÁS, 1980, A középiskolai tanulók pályaválasztási értékkorientációjának sajátosságai. /A Dr. Duró Lajos és Dr. Zakar András szerk. 1980, Vizsgálatok a pályaválasztási értékkorientáció körében c. kötetben./

15-65/1984.

bksz.

Tárgy: **Csapó Sándor**
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Duró Lajos elvtársnak
tszv. egyetemi docens

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve **Csapó Sándor: Az értékek szerepe a 7. osztályos tanulók pályairányulásában**

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a birálat elkészítése után szíveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, **1984. márc. 21.**

A kiadmány hiteles:

[Handwritten signature]
főelőadó

[Handwritten signature]
dékán

Kapták: **Dr. Duró Lajos tszv. docens**
Dr. Ágoston György prof. társbiráló